

ZGODBE IZ MARKUZOVE DOMAČIJE V ŠTUDI V DOMŽALAH

Raziskovana naloga s področja etnologije

Avtorja: Špela Prajs, 8. a in Gal Zore, 7. b

Mentorica: Vilma Vrtačnik Merčun, prof. geogr.

Domžale, marec 2020

KAZALO

	Stran
Povzetek	3
Zahvala	3
1 UVOD	4
1.1 Cilji raziskovalne naloge	4
1.2 Potek in metode dela	4
1.3 Način življenja v kmečkih hišah pred sto in več leti	4
1.4 Zapisi o Markuzovi domačiji v Študi	5
2 MARKUZOVA DOMAČIJA NA STARIH KARTAH	6
2.1 Markuzova domačija v franciscejskem katastru	6
2.2 Markuzova domačija v indikacijskih skicah iz leta 1868	7
2.3 Markuzova domačija v katastrskih načrtih za leti 1868 in 1952	9
2.4 Zemljiško-katastrski prikaz Markuzove domačije danes (leto 2020)	10
3 RODOVNIK PREBIVALCEV MARKUZOVE DOMAČIJE	11
4 RAZISKOVANJE V NADŠKOFIJSKEM ARHIVU V LJUBLJANI	15
5 ŽIVLJENJSKE ZGODBE PREBIVALCEV MARKUZOVE DOMAČIJE	21
5.1 Družina Leopolda Kosa in Ivana Velkavrh, por. Kos	22
5.2 Družina Jerneja Kosa (ml.) in Marije Gregorec, por. Kos	26
5.2 Družina Jerneja Kosa (st.) in Marije Erklavc, por. Kos	29
5.4 Družina Matije Kosa in Marijane Osolin, 2. por. Kos	35
5.5 Družina Jakoba Osolina in Marijane Grahek, por. Osolin	36
5.6 Družina Mihaela Osolina in Špele Prevala, por. Osolin	37
5.7 Družina Janeza Osolina in Polone Lastovc, por. Osolin	38
5.8 Družina Marka in Eve Lastovc	38
6 STAVBE IN PROSTORI MARKUZOVE DOMAČIJE	38
7 KAKO SO ŽIVELI NA MARKUZOVI DOMAČIJI PRED POL STOL.?	40
8 RAZPRAVA IN SKLEPNE UGOTOVITVE	54
8.1 Primerjava ugotovitev s teoretičnim delom	54
8.2 Kaj nam pove rodovnik Markuzove domačije?	56
8.3 Kako so živeli v Markuzovi domačiji sredi 20. stoletja?	59
9 ZAKLJUČEK	62
10 LITERATURA IN VIRI	63

Fotografija na naslovni strani: Markuzova domačija okoli leta 1930. Na dvorišču so (z desne) Marija Gregorec, por. Kos (49 let), sinova Leopold in Tine, spredaj na kolesu sta sosedova Jozelnova otroka, na sredini pa hčerka Ana Kos (arhiv Romana Kosa).

POVZETEK

Cilj raziskovalne naloge je bil izdelati rodovnik za ljudi, ki so živeli v Markuzovi domačiji, opisati njihove življenjske zgodbe in način življenja v stari kmečki hiši, ki nosi letnico 1601. Najine ugotovitve slonijo na pisnih virih (dokumenti iz arhiva Romana Kosa, matičnih knjig v Župniji Domžale in za Župnijo Mengeš v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani), na ustnih, slikovnih in materialnih virih, saj sva si domačijo tudi ogledala. Na osnovi matičnih knjig in drugih dokumentov sva ugotovila, kdo je bil gospodar na Markuzovi kmetiji v zadnjih treh stoletjih. Ugotavljava, da se je priimek lastnikov domačije v tem obdobju spremenil le trikrat. Do leta 1750 so se pisali Lastovc (Lastovic, Lastoviz), do leta 1837 Osolin in od takrat do danes Kos. Prebivalci Markuzove domačije so imeli zelo zanimive zgodbe, izmed katerih je posebna zgodba Marijane Grahek, ki se je leta 1831 primožila na domačijo. Ker ji je mož Jakob Osolin kmalu umrl, je na domačiji ostala sama z majhnimi otroki, zato se je znova poročila. Zanimivo je tudi, da sta z možem posvojila siroto Martina Velepa iz ljubljanske sirotišnice. V 18. in 19. stoletju je bila velika umrljivost otrok, zato družine kljub visoki rodnosti niso bile velike. Na prelomu 19. in 20. stoletja so se štirje člani družine Kos izselili v Ameriko. Najbolj znana je zgodba Terezije Kos, ki se je vrnila v domovino in se tukaj leta 1933 poročila. Markuzova kmečka hiša ima vežo s črno kuhinjo, ki pa so jo od leta 1941 dalje uporabljali le še za peko kruha v krušni peči in za kuhanje hrane za prašiče. Za vsakdanje kuhanje so zgradili novo kuhinjo z zidanim štedilnikom. Markuzova kmetija je bila skoraj do konca 20. stoletja samooskrbna, saj so kupovali le sol, olje in sladkor.

Ključne besede: kulturna dediščina, stavbna dediščina, Markuzova domačija, Študa, Lastovc (Lastovic, Lastovec), Osolin, Kos, kmečka hiša, veža s črno kuhinjo.

ZAHVALA

Zahvaljujema sem g. Romanu Kosu za tri intervjuje, za številno dokumentarno in slikovno gradivo in za ogled stare Markuzove domačije, ki je pravi muzej na prostem. Hvala tudi za pregled naloge. Zahvaljujema se mag. Blažu Otrinu, ki nama je poiskal prave matične župnijske knjige v Nadškofijskem arhivu in nama pomagal pri branju starih zapisov, ko sva našla kaj zanimivega. Brez njegove pomoči nama ne bi uspelo raziskati gospodarjev Markuzove domačije za 300 let nazaj. Hvala ge. Saši Roškar, ki nama je pomagala z nasveti in s podatki iz evidence Ellis Islanda o izseljencih v Ameriki, pa tudi s posredovanjem zgodbe o Terezi Kos. Zahvaljujema se domžalskemu župniku Klemenu Svetelju, ki nama je omogočil vpogled v župnijski status animarum, ter Mihu Prajsu, ki je prispeval nekaj fotografij za najino raziskovalno nalogo. Na koncu se zahvaljujema prof. Sabini Burkeljca za lektorski pregled naloge.

1 UVOD

Markuzova domačija v Študi je ena najstarejših še ohranjenih domačij na Domžalskem, ki še nima zapisane svoje zgodbe. Na naši šoli smo že raziskovali stare kmečke domačije, predvsem Kofutnikovo domačijo v Srednjih Jaršah, s katero je Markuzova domačija sorodstveno povezana. Vemo, da Občina Domžale načrtuje predstavitev Markuzove in Kofutnikove kmečke hiše v Slamnikarski park v Domžale, kjer bi skupaj s Slamnikarskim muzejem in Menačenkovo domačijo tvorila nekakšno muzejsko območje. Zaradi pomena Markuzove domačije za zgodovino domžalskega območja in za predstavitev načina življenja naših ljudi v preteklosti, je bilo raziskovanje te domačije za naju velik raziskovalni izziv.

1.1 CILJI RAZISKOVALNE NALOGE

Zastavila sva si samo tri raziskovalne cilje:

1. izdelati rodovnik za ljudi, ki so živeli v Markuzovi domačiji,
2. opisati življenjske zgodbe teh ljudi in
3. opisati način življenja na tej domačiji v preteklosti.

1.2 POTEK IN METODE DELA

1. **Delo s pisnimi viri:** na osnovi dostopnih dokumentov in različnih matičnih knjig sva izdelala družinsko rodoslovno drevo za družine, ki so prebivale na Markuzovi domačiji. Nekaj dokumentov hrani Roman Kos, nekaj sva jih našla v župnišču Župnije Domžale, iskala sva jih tudi v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani.
2. **Dopolnitev pisnih z ustnim virom:** pogovorila sva se z Romanom Kosom o življenjskih zgodbah ljudi, ki so živeli na tej domačiji. Razumljivo je, da pozna le življenjske zgodbe sorodnikov, ki jih je poznal osebno ali po pripovedovanju. Za vse ostale prednike njihove življenjske zgodbe bolj ali manj ostajajo skrivnost, ki jo je danes težko odkriti.
3. **Ustni vir in materialni viri na terenu:** ogledala sva si Markuzovo domačijo v njeni današnji podobi in se pogovorila z g. Romanom Kosom o načinu življenja na domačiji v času njegovega otroštva.
4. Zbrala sva veliko slikovnega in dokumentarnega gradiva. Zaradi obsežnosti raziskovalne naloge sva vključila le najpomembnejše dokumente in fotografije, ostale hranimo v arhivu pri mentorici Vilmi Vrtačnik Merčun.

1.3 NAČIN ŽIVLJENJA V KMEČKIH HIŠAH PRED STO IN VEČ LETI

»Stanovanjska kultura je pojmovana kot način bivanja in vključuje prepletenost vseh medčloveških odnosov v kmečki hiši. Bivanje v povezavi s stanovanjsko kulturo razumemo kot socialni proces, ki ga določa način produkcije in ekonomsko-tehnični nivo družbe. Šele s

povezavami gospodarskih, družbenih, političnih in kulturnih razmer z načinom bivanja pridemo do stanovanjske kulture.«¹

»Stanovanje je služilo na vasi za skupno življenje družine, njihovih proizvodnih sredstev in pridelkov. To je veljalo tako za gruntarje in male kmete kot za kajzarje. Opozoriti velja na bistveno razliko med bivanjem v mestu in bivanjem na deželi. Mestnemu stanovalcu pomeni dom njegovo stanovanje, vaškemu pa njegovo posest. Ta odnos se kaže tudi v najbolj elementarnih bivanjskih funkcijah vaških prebivalcev, npr.: spali niso samo v stanovanjskih poslopih, temveč tudi v hlevih, na senikih, podih itd. Jedli niso samo doma za mizo, temveč tudi na njivi, na travnikih po košnji, v gozdu po sečnji ... Torej so se bivanjske funkcije odvijale širše, v okviru kmečke posesti in ne samo v okviru stanovanjskega objekta. Kot se kaže v življenju oziroma bivanju rodbine in družine, nosi kmečki dom v sebi sedem osnovnih funkcij: 1. kurjenje, 2. kuhanje, 3. razsvetljava, 4. zauživanje hrane, 5. spanje, 6. shranjevanje pridelkov, hrane, vode, posode, obleke, orodja in drugih reči in 7. higienske in druge razmere.«²

1.4 ZAPISI O MARKUZOVI DOMAČIJI V ŠTUDI

O Markuzovi domačiji sva v Občinskem poročevalcu iz leta 1986 našla naslednji zapis: »Zanimivosti o domnevno najstarejši hiši v občini: Je Markuzova hiša v Študi najstarejša? To je prav gotovo ena izmed najstarejših domžalskih hiš, saj je stala že leta **1601**. Ta domačija v Študi, ki je nekdanj imela hišno številko 21, kasneje številko 5, sedaj pa Študljanska cesta št. 12, je imela 3/4 grunta in je spadala pod župnišče Kamnik. Tu je dolga leta živel „Vastovčev“ rod, čeprav so sedaj lastniki te domačije Remci, domače-vulgo ime pa je še naprej ostalo. Prvi podatek za Vastovčev - Lastovčev rod zasledimo v rojstni knjigi župnije Mengeš, ko je bila 5. 7. 1588 Juriju in Neži Lastovc rojena hčerka Marjeta. Priimek Lastovc je obstajal v Študi več stoletij. Tako ga zasledimo tudi še 8. 11. 1750, ko se je Apolonija, hčerka Marka Lastovca poročila z Janezom, sinom Lovrenca Osolina, ki je bil doma na Rovah pri Radomljah.« Priimek Lastovc, Lastovic v Študi ni več, obstaja pa domače-vulgo ime Gvastovc, lastniki domačije pa so Remci.³

»Sedanja hiša, oziroma najstarejši del hiše, je še v glavnem lesen z vzdanimi okni in železnimi okenskimi mrežami, ki jih je upodobil Milan Kumar in drugi avtorji v knjigi »Kovane mreže«, ki je izšla leta 1973 in prikazuje lepote slovenskih kovanih mrež. V kmečki hiši je krušna peč, mesteje za sušenje mesa, kotel za kuhanje hrane za prašiče, okrog slemena je gank, kjer na legah sušijo koruzo, istočasno pa s tem tudi krasijo hišo, v hiši je pa tudi lesen strop z »glajto«, ki ta strop tudi drži. Gospodar Polde Kos je še pripomnil, da mu je mama povedala, da so nekdanj v kamri redili tudi prašiče, ki so jih tako zavarovali pred mrazom. V hiši imajo seveda tudi še burkle, veslco, na katero so pobrali žerjavico, lopar za vsajanje kruha in valjar, s katerim so dajali v peč težke železne lonce. To je še res ena redkih starih ohranjenih kmečkih hiš. Gospodar Polde mi je še pokazal pribor za britje iz leta 1877, letnica je namreč vrezana v ta pribor, ki ga je uporabljal še oče, pa tudi on ga še vedno uporablja. Tako, kot se še sedaj številni Študljani ukvarjajo z gojenjem semen, so to delali

¹ Irena Keršič: Oris stanovanjske kulture slovenskega kmečkega prebivalstva v 19. stoletju, Slovenski etnograf, letnik XXXIII – XXXIV, 1988 – 1990, Slovenski etnografski muzej, Ljubljana, 1991, str. 329–388.

² Irena Keršič: Oris stanovanjske kulture slovenskega kmečkega prebivalstva v 19. stoletju, Slovenski etnograf, letnik XXXIII – XXXIV, 1988 – 1990, Slovenski etnografski muzej, Ljubljana, 1991, str. 329–388.

³ Ravnikar, Tone (1986). Je Markuzova hiša v Študi najstarejša? V: Občinski poročevalec. Gla-silo Socialistične zveze delovnega ljudstva občine Domžale. 4. 6. 1986. Leto XXV. Št. 9, str. 20.

tudi pri Markuzu. Posušeno seme za trg so imeli spravljeno v suhih bučah. Dvoje takih buč, ki jih je poslikal Stane Čad, imajo še ohranjenih. Morda še zanimiv napis na teh bučah: na eni strani - »Bog naj živi gospodarja, ki nam vince daje brez denarja«, na drugi strani pa - »Kdor bo iz tega firkla piv, se bo po tleh valiv.« Sedanji lastnik Polde Kos bi rad še naprej poznim rodovom ohranil to zanimivo starino. Prav bi bilo, da bi to redko starino zaščitil Zavod za spomeniško varstvo. Pravi pa, da so sedaj trije lastniki te stare domačije: »črv, podru, trohne«, razen tistega dela, ki je ves prepojen od dima. Kdor si te študljanske zanimivosti še ni ogledal, si naj jo le ogleda, ne bo mu žal. Ravnikar Tone«⁴

V knjižici *Mesto Domžale, sprehod skozi prostor in čas*, ki je izšla leta 2006, sva opazila, da so Markuzovo domačijo imenovali Markusova domačija. To pa verjetno zato, ker so ugotovili, da je domače hišno ime izvira iz imena nekdanjega lastnika Markusa. Takole je opisana: »Verjetno je ena izmed najstarejših še ohranjenih hiš v Občini Domžale lesena Markusova hiša v Študi z značilnim gankom. Leta 1969 so pri podiranju gospodarskega poslopja naleteli na tram z letnico 1601 in prav verjetno je, da je bila takrat hiša zgrajena ali predelana. Hiša ima ohranjeno črno kuhinjo, hišo in kamro. Značilne pa so tudi okenske mreže, katerih risbe je Milan Kumar in drugi avtorji vnesli v knjigo *Kovane mreže*, ki je izšla leta 1973. Hiša je hišno ime dobila po lastniku Marku ali Markusu. Imel je še dva brata Jozo in Primoža, ki sta zgradila svoji hiši na očetovem posestvu ter sta vse do danes ohranili hišni imeni po njunih tedanjih lastnikih (Jozel, Primoževc). Gospodar je imel tri četrtnine grunta, kar je v začetku 20. stoletja pomenilo eno večjih kmetij v okolici. Markusova hiša, njen sedanji lastnik je Roman Kos, je ena zadnjih, ki je v Domžalah ohranila staro podobo.«⁵

2 MARKUZOVA DOMAČIJA NA STARIH KARTAH

Na spletnih straneh so dostopne zanimive zgodovinske karte za Markuzovo domačijo, ki nam posredujejo nekaj pomembnih podatkov.

2.1 MARKUZOVA DOMAČIJA V FRANCISCEJSKEM KATASTRU

Franciscejski kataster (karta) je dostopen na spletu.⁶ O franciscejskem katastru za Kranjsko (1823–1869) na spletni strani Ministrstva za kulturo (Register kulturne dediščine RKD) med drugim lahko preberemo: »Franciscejski katastrski operat ima poleg indikacijskih skic in katastrskih map tudi spisovni del. Ta je sestavljen po obrazcih, v katerih so zajeti vsi podatki o izmeri in podatki za pridobitev hitre informacije o posameznem posestniku ali o posameznem zemljišču. /.../ Arhivsko gradivo franciscejskega katastrskega operata za slovensko ozemlje je nastalo v letih **1818–1828**, rektifikacijske mape (popravki) so nastajale kasneje. Triangulacija je bila na Kranjskem opravljena v letih 1822–1826.«⁷

⁴ Ravnikar, Tone (1986). Je Markuzova hiša v Študi najstarejša? V: Občinski poročevalec. Glasilo Socialistične zveze delovnega ljudstva občine Domžale. 4. 6. 1986. Leto XXV. Št. 9, str. 20.

⁵ Saša Roškar, Igor Kuzmič: Mesto Domžale, sprehod skozi prostor in čas. Domžale, Komisija za turizem Občine Domžale, 2006, str. 66-67.

⁶ Franciscejski kataster,

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b> (25. 2. 2020).

⁷ Franciscejski kataster za Kranjsko, 1823-1869, <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?id=23253>, 28. 1. 2020.

Karta 1: Markuzova domačija v franciscerskem katastru ima stavbno parcelno številko 7. Vrisani sta dve podolgovati, vzporedni stavbi.⁸

V tekstovnem delu franciscejskega katastra so za Markuzovo domačijo zanimivi še naslednji podatki:

7	Opollin Jakob, Mannbichl	4	21	Opollin Jakob Mannbichl	292
---	--------------------------	---	----	----------------------------	-----

Slika 1: Kot lastnik stavbnih parcel pod št. 7 (vrisano tudi na karti) je vpisan Jakob Osolin.

50		Opollin Jakob v allerhöchster Ehre in Würde	
	I	384, 385, 388, 404,	
	II	11, 26, 27, 28, 29, 72, 73, 354, 355, 356, 357,	
	III	377,	16

Slika 2: V Abecednem seznamu lastnikov zemljišč pod številko 50 najdemo ime Jakob Osolin Merkuza (pisano z e). Navedene so tudi parcelne številke zemljišč, ki so spadale k tej domačiji (med njimi je tudi parcela 356, ki je prikazana na karti 2).

2.2 MARKUZOVA DOMAČIJA V INDIKACIJSKIH SKICAH IZ LETA 1868

Na spletni strani *eZKN* Pregledovalnik arhivskih zemljiško katastrskih načrtov je več zelo zanimivih kart.

⁸ Franciscejski kataster,

<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b>, 18. 1. 2020.

Karta 2: Markuzova domačija na indikacijski skici iz leta 1868.⁹

V indikacijsko skico iz leta 1868 so vpisani tudi lastniki parcel. Lastnik parcele št. 356 je Kos Markus / Matija. Stavba Markuzovega gospodarskega poslopja se je glede na stanje v franciscejskem katastru nekoliko spremenila. Če primerjamo obe skici, vidimo, da je stanovanjska stavba krajša, gospodarskemu poslopju pa je na severni strani prizidan del tako, da tvori črko L. Sklepamo lahko, da sta bila pod ali svisli najprej v nadaljevanju stanovanjske stavbe. Sredi 19. stoletja pa so gospodarski del v nadaljevanju stanovanjske hiše podrli in ga v obliki črke L dogradili k gospodarskemu poslopju. Roman Kos o tem meni: »Hlev je bil vseskozi nasproti hiše (še danes se vidi, da je bil zidan iz skal) in tega ne bi kar tako predstavljali. Najbrž pa so naredili nov "pod " in svisla. To je logično, saj je bil pod pomemben prostor za kmetijo (mlačev itd). S to prestavitvijo ali postavitvijo novih prostorov so pridobili tudi bolj prehodno dvorišče, da se je pred pod lahko pripeljalo in odpeljalo z obeh strani. Zanimiv je tudi pogled k sosedom, v tem času (med 1826 in 1868) so vsi postavili nove zgradbe, ki so v tlorisu enake še danes.«

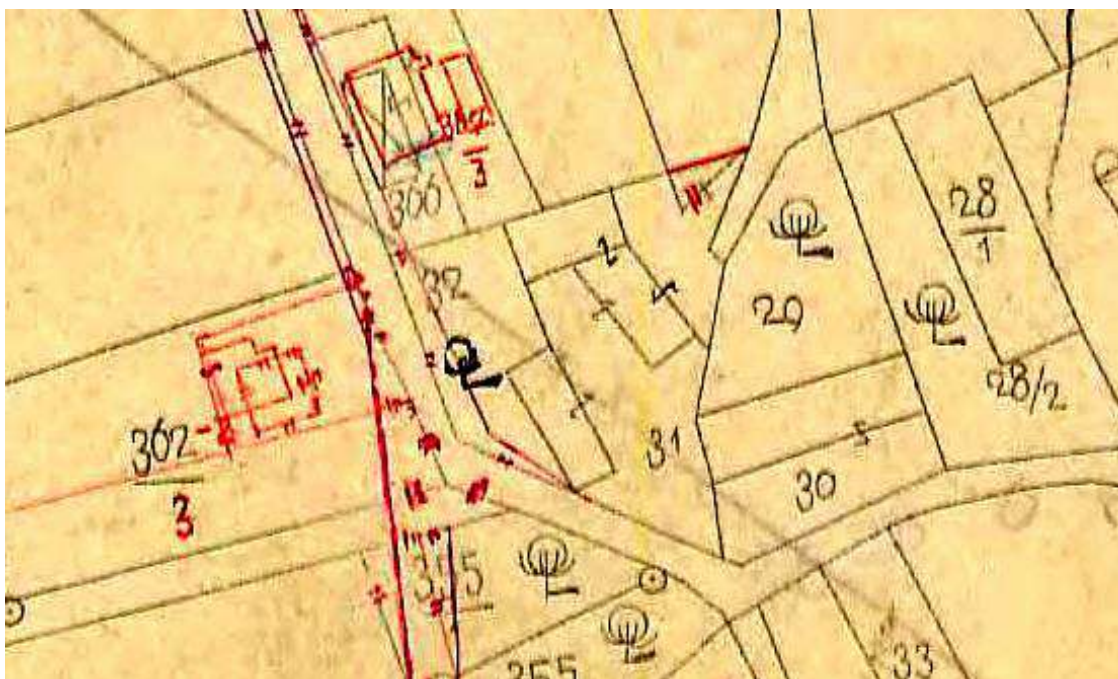
⁹ Indikacijska skica za k. o. 1963 – Študa iz leta 1868, <https://gis.gov.si/ezkn/>, 20. 2. 2020.

2.3 MARKUZOVA DOMAČIJA V KATASTRSKIH NAČRTIH ZA LETI 1868 IN 1952

Karta 3: Zemljiško-katastrski načrt za Študa za leto 1868, ki je nastal na podlagi indikacijske skice.¹⁰

Vse, kar je nastalo do leta 1868, je risano s črno barvo, vse kar je bilo novejšega, je narisano z rdečo barvo.

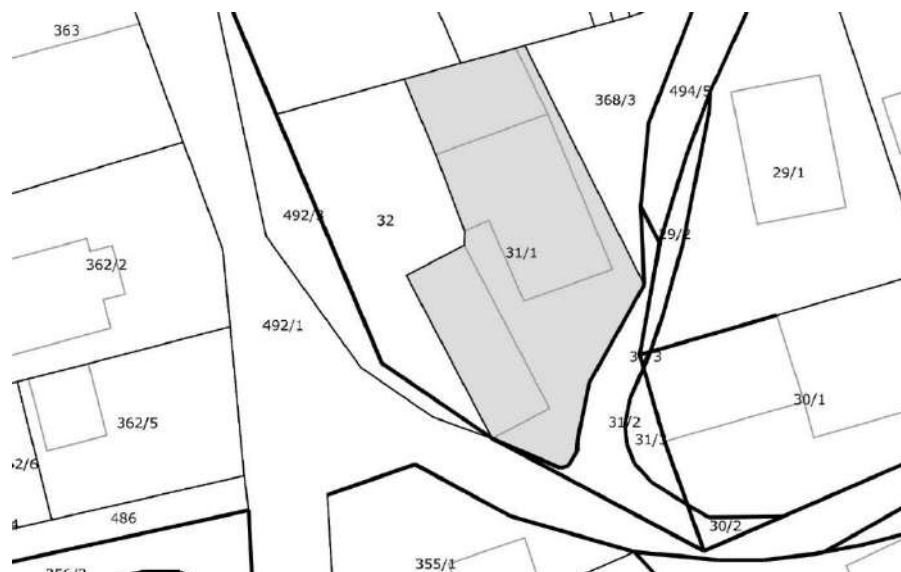
Karta 4: Zemljiško-katastrski načrt za leto 1952.¹¹

Vse, kar je nastalo po letu 1952, je narisano z rdečo barvo. Če primerjamo stavbe Markuzove domačije na katastrskih načrtih za leto 1868 in 1952, ugotovimo, da se stanje ni spremenilo.

¹⁰ Zemljiško-katastrski načrt iz leta 1868 za k. o. 1963 – Študa, <https://gis.gov.si/ezkn/>, 20. 2. 2020.

¹¹ Zemljiško-katastrski načrt iz leta 1952 za k. o. 1963 – Študa, <https://gis.gov.si/ezkn/>, 20. 2. 2020.

2.4 ZEMLJIŠKO-KATASTRSKI PRIKAZ MARKUZOVE DOMAČIJE DANES (LETO 2020)

Karta 5: Današnje stanje na zemljiško-katastrskem prikazu.¹²

Oblika gospodarskega poslopja se je glede na prejšnje stanje spremenila. Zgradili so novo streho z velikim nadstreškom. Debele črte pomenijo urejene meje. Markuzova domačija se nahaja na parceli 31/1. Nova stanovanjska hiša na parceli št. 32, ki je v neposredni bližini stare kmečke hiše, še ni vrisana.

Slika 3: Markuzova domačija se nahaja ob glavni vaški cesti v Študi.

¹² Zemljiško-katastrski prikaz leta 2020 za k. o. 1963 – Študa, <https://gis.gov.si/ezkn/>, 20. 2. 2020.

3 RODOVNIK PREBIVALCEV MARKUZOVE DOMAČIJE

Osnova za življenjske zgodbe ljudi, ki so živeli v Markuzovi domačiji, so bili podatki, ki sva jih našla v župnijskih matičnih knjigah. Novejše sva si ogledala v župnišču Župnije Domžale, starejše pa v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani. Najstarejše so bile za naju težko berljive, zato nama brez strokovne pomoči mag. Blaža Otrina ne bi uspelo priti do leta 1726, ko se je rodila Marija Lastovc.

V starih matičnih knjigah so bila imena zapisana v latinščini ali nemščini. V rodovniku in nadaljnjih opisih življenjskih zgodb sva imena poslovenila. Naj navedeva primere:

Bartholomaeus - Jernej, **Joannes, Johann** – Janez, **Leopoldus** - Leopold, **Mathias** - Matija, **Valentinus** – Valentin, **Agnes** - Neža, **Apolonija** - Polona, **Elisabetha** - Špela, **Francisca** - Frančiška, **Gertrudis** – Jera ali Jerca, **Josepha** - Jožefa, **Marianna** - Marijana, **Margarita** – Marjeta, **Theresia** - Terezija. Pri vseh ostalih gre le za manjše razlike v primerjavi z današnjo pisavo: podvojene črke, npr. **Brigitta, Anna, Ivanna**, ali za izpuščene črke, npr. **Maria**, ali dodano črko h, npr. **Michael**.

Prikaz začenjavo z zadnjo družino, ki je še živela v Markuzovi domačiji. Sivo podlago imajo osebe, ki so nasledile gospodarjenje na Markuzovi domačiji.

3.1 DRUŽINA LEOPOLDA KOSA IN IVANE VELKAVRH, POR. KOS

<p>LEOPOLD KOS Študljanska c. 5 *14. 11. 1909 p. 18. 5. 1941 Mengeš + 1999 (90 let)</p>		<p>IVANA VELKAVRH Srednje Jarše 34 *15. 2. 1917 p. 18. 5. 1941 Mengeš + 2000 (83 let)</p>			
<p>GREGOR KOS Študljanska c. 5 *17. 3. 1942 p. o. 2. 7. 1950 p. 15. 1. 1966 z Jožefo Babnik v Štepanji vasi + 2001 (59 let)</p>	<p>ANA KOS Študljanska c. 5 *10. 8. 1943 p. o. 24. 5. 1953 p. 24. 8. 1968 s Francem Jagodic živi v Podgori pri Dolu</p>	<p>MARJETA KOS Študljanska c. 5 *2. 10. 1944 + 19. 3. 1949 (4,5 let)</p>	<p>JERNEJ KOS Študljanska c. 5 *9. 8. 1946 p. o. 6. 5. 1956 živi v Študi</p>	<p>DANICA KOS Študljanska c. 5 *13. 2. 1950 k. 26. 2. 1950 p. o. 12. 10. 1958, Domžale p. 20. 11. 1971 z Janezom Prusnikom živi v Študi</p>	<p>MARTIN KOS Študljanska c. 5 *27. 9. 1953 k. 4. 10. 1953 živi v Študi</p>
<p>ROMAN KOS Študljanska c. 5 *17. 7. 1955 k. 29. 7. 1955 živi v Študi</p>	<p>MARJETA KOS Študljanska c. 5 *12. 12. 1956 k. 20. 12. 1956 p. s Stojanom Avguštinom živi v Gorenji vasi - Reteče</p>				

Legenda: * rojstvo, p. poroka, k. krst, + smrt

3.2 DRUŽINA JERNEJA KOSA (ML.) IN MARIJE GREGOREC, POR. KOS

JERNEJ KOS Študa 21 *2. 9. 1872 p. 22. 11. 1908 11. 5. 1937 (65 let)	MARIJA GREGOREC Podgorica 3 *29. 5. 1881 p. 22. 11. 1908 + 9. 9. 1958 (77 let)
--	--

ANGELA KOS Podgorica *30. 5. 1908 poročena +	LEOPOLD KOS Študa 21 *14. 11. 1909 p. 18. 5. 1941 Mengeš + 1999 (90 let)	MARIJA KOS Študa 21 *6. 11. 1910 poročena +	VALENTIN KOS Študa 21 *7. 2. 1912 p. 18. 5. 1941 z Ano Habjan + 15. 2. 1976 (64 let)	ANA KOS Študa 21 *7. 7. 1913 (neporočena) + 22. 10. 1998 Domžale (85 let)	BRIGITA KOS Študa 21 *3. 8. 1914 p. 9. 11. 1946 s Francem Dane +	JERCA KOS Študa 21 *28. 2. 1919 p. 11. 11. 1945 s Francijem Močnik, Trzin 118 +
---	---	--	---	--	---	---

The image shows a handwritten church register page titled "Status animarum in Študa". The page is divided into several columns: "Nomen et Cognomen Familiae", "Nativitatis" (with sub-columns for Locus, Dies, Mensis, and Annus), "Copulationis" (with sub-columns for Dies, Mensis, and Annus), and "Mortis" (with sub-columns for Dies, Mensis, and Annus). There are also columns for "Vaccinatio", "Confirmatio", "I. Confessio", "I. Communio", and "Miles". The entries are handwritten in ink and include names like "Bartolomaeus Kos", "Maria Gregorec", "Brigita", "Leopoldus", "Marica", "Valentinus", "Ana", "Brigitta", and "Katerina". The page also includes "Nomen vulgare: Markuzo" and "Numerus domus: 21/5".

Slika 4: Zgornji del zapisa v domžalskem status animarumu za Markuzovo domačijo št. 21/5, Študa. Na strani je najprej navedena družina Jerneja Kosa mlajšega (slika), na sredini lista družina Leopolda Kosa, spodaj pa družina Jerneja Kosa starejšega.¹³

¹³ Status animarum Župnije Domžale, Študa 21, Markuza (ogled je omogočil domžalski župnik g. Klemen Svetelj, 20. 1. 2020).

3.3 DRUŽINA JERNEJA KOSA (ST). IN MARIJE ERKLAVC, POR. KOS

		JERNEJ KOS Študa 21 *23. 8. 1840 p. 28. 2. 1870 + 1. 10. 1910 (70 let)		MARIJA ERKLAVC Študa 1 *29. 1. 1848 p. 28. 2. 1870 + 19. 10. 1914 (66 let)		
FRANČIŠKA KOS Študa 21 *20. 9. 1870 V Ameriki, New York + 9. 12. 1946 (76 let)	JERNEJ KOS Študa 21 *2. 9. 1872 p. 22. 11. 1908 mož, 1915 ujet od Rusov (44 let) + 11. 5. 1937 (65 let)	ARNE KOS Študa 21 *16. 6. 1874 + 5. 9. 1875 (10 mesecev)	VALENTIN KOS Študa 21 *15. 2. 1876 p. 18. 11. 1900 + 4. 10. 1940 New York (64 let)	MARIJA KOS Študa 21 *9. 4. 1878 + 24. 3. 1883 (5 let)	POLONA KOS Študa 21 *12. 2. 1880 p. 1903 Kos Jernej iz Sred. Gameljn +	JERCA KOS Študa 21 *3. 3. 1882 p. 28. 1. 1907 Miklavčič Math., Šmartno pod Šm. goro + 16. 2. 1956 (74 let)
FRANČIŠEK KOS Študa 21 *10. 4. 1884 ... +	MIHAEL KOS Študa 21 *27. 9. 1886 +15. 8. 1927 v Clevelandu (41 let)	ANA KOS Študa 21 *7. 7. 1888 + 28. 8. 1888 (1 ¾ meseca)	MARIJA KOS Študa 21 *1. 3. 1890 + 30.7. 1890 (5 mesecev)	TEREZIJA KOS Študa 21 *6. 10. 1893 Amerika, NY p. 11. 6. 1933 M. Koželj, Preserje 3. + 16. 12. 1973 (80 let)		
					MARIJA KOS nezak. Polone Študa 21. *10. 9. 1897 na Rovih +	MARIJA KOS nezak. Jerce Sr. Gameljne 5. *13. 8. 1906 p. +

3.4 DRUŽINA MATIJE KOSA IN MARIJANE OSOLIN, 2. POR. KOS

		MATIJA KOS Študa 8 *13. 2. 1805 p. 30. 1. 1837 + 22. 4. 1881 (76 let) ¾ gruntar		MARIJANA GRAHEK, por. OSOLIN *16. 8. 1805 2. p. 30. 1. 1837 + 16. 12. 1886 (81 let)	
AVGUŠTIN ? KOS *26. 11. 1837 +12. 9. 1840 (2 leti)	JERNEJ KOS Študa 21 *23. 8. 1840 p. 28. 2. 1870 + 1. 10. 1910 (70 let)	FRANČIŠKA KOS *1.6.1843 +20. 6. 1849 (6 let)	JOŽEFA KOS Študa 21 *11. 3. 1851 p. 1881 +1893 (42 let)		

3.5 DRUŽINA JAKOBA OSOLINA IN MARIJANE GRAHEK, POR. OSOLIN

		JAKOB OSOLIN Študa 21 *13. 7. 1798 p. 1831 + 3. 7. 1836 (38 let)	MARIJANA GRAHEK Ihan *16. 8 1805 p. 1831 + 16. 12. 1886 (81 let)		
	MARIJANA OSOLIN *18. 12. 1828 + ... (umrla kot otrok)	URŠULA OSOLIN Študa 21 *19. 10. 1831 p. + ...	TEREZIJA OSOLIN *7. 10. 1834 +14. 7. 1848 (13 let)		MARTIN VELEP *14. 11. 1829 iz ljubljanske sirotišnice + 1888 (59 let)

3.6 DRUŽINA MIHAELA OSOLINA IN ŠPELE PREVALA, POR. OSOLIN

	MIHAEL OSOLIN Študa 21 *3. 5. 1759 p. 9. 2. 1789 +30. 1. 1833 (74 let)	ŠPELA PREVALA Ihan *1771 p. 9. 2. 1789 +28. 5. 1836 (65 let)		GAŠPER OSOLIN Študa 21 *ok. 1751 p. +	ŠPELA OSOLIN *1756 p. +
	JAKOB OSOLIN Študa 21 *13. 7. 1798 + 3. 7. 1836 (38 let)			MICA OSOLIN Študa 21 *1797	

3.7 DRUŽINA JANEZA OSOLINA IN POLONE LASTOVC, POR. OSOLIN

		JANEZ OSOLIN Rove * p. 22. 1. 1750 +	POLONA LASTOVC Študa * p. 22. 1. 1750 +		
		MIHAEL OSOLIN Študa 21 *3. 5. 1759 p. 9. 2. 1789 +30. 1. 1833 (74 let)			

3.8 DRUŽINA MARKA IN EVE LASTOVC

<table border="1"> <tr> <td>MARKO LASTOVC Študa * p. +</td> <td>EVA * p. +</td> </tr> </table>		MARKO LASTOVC Študa * p. +	EVA * p. +								
MARKO LASTOVC Študa * p. +	EVA * p. +										
<table border="1"> <tr> <td>POLONA LASTOVC Študa * p. 22. 1. 1750 z Janezom Osolinom</td> <td>MARIJA LASTOVC *1726</td> <td>NEŽA LASTOVC *16. 1. 1728</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	POLONA LASTOVC Študa * p. 22. 1. 1750 z Janezom Osolinom	MARIJA LASTOVC *1726	NEŽA LASTOVC *16. 1. 1728								
POLONA LASTOVC Študa * p. 22. 1. 1750 z Janezom Osolinom	MARIJA LASTOVC *1726	NEŽA LASTOVC *16. 1. 1728									

4 RAZISKOVANJE V NADŠKOFIJSKEM ARHIVU V LJUBLJANI

Prepisati podatke iz statusa animaruma (v nadaljevanju SA) za zadnje tri družine, ki so živele v Markuzovi domačiji, je bilo enostavno. Zapis v SA je čitljiv in dokaj lahko berljiv. Vpogled v SA nama je omogočil domžalski župnik, g. Klemen Svetelj, 20. januarja 2020. Težavnejše pa je bilo nadaljevanje raziskovanja v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani. Brez strokovne pomoči mag. Blaža Otrina, ki dela v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, nama ne bi uspelo ugotoviti, kdo so bili gospodarji na Markuzovi domačiji za tristo let nazaj.

Slika 5: Špela pri delu v Nadškofijskem arhivu, 7. 2. 2020.

Nadškofijski arhiv v Ljubljani sva obiskala 7. februarja 2020. Časa je bilo premalo, da bi našla vse tiste podatke, ki sva jih želela najti. Kljub temu pa je bilo najino iskanje zelo uspešno, saj sva uspela povezati gospodarje na Markuzovi domačiji od leta 1870, ko se je poročil Jernej Kos st. (zapis v SA), do okoli leta 1720, ko sta na domačiji gospodarila Marko

in Eva Lastovc. Poleg tega nama je mag. Blaž Otrin povedal veliko zanimivosti, ki jih navajava v tem poglavju. V nadaljevanju navajava potek najinega raziskovanja in odkrivanja oseb iz zgodovine Markuzove domačije, poleg tega pa tudi razlage mag. Blaža Otrina, ki so nama pomagale k razumevanju starih matičnih knjig.

Markuzovi gospodarji so imeli $\frac{3}{4}$ grunta. **Grunt** je obsegal približno 20 hektarjev. To je bil obseg vseh obdelovalnih površin: polja, travnikov in gozdov. $\frac{3}{4}$ grunta je pomenilo približno 15 hektarjev – toliko so imeli v posesti. To je bilo za tisti čas kar veliko in pomeni, da so bili lepo situirana družina. Mnogi so imeli samo $\frac{1}{2}$ ali $\frac{1}{4}$ grunta in so bili v slabšem položaju.

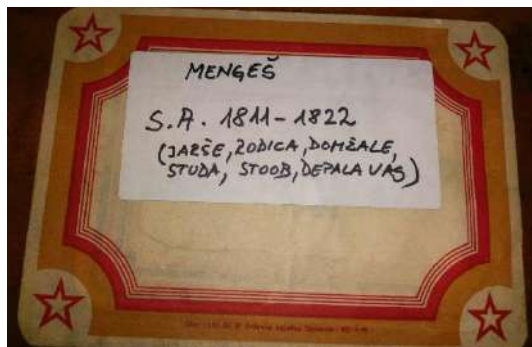
Status animarumi (SA) so nastajali v 19. stoletju in naprej. Po SA je iskanje dokaj enostavno, saj imamo popisane cele družine. Pisati so jih začeli konec 18. stoletja, večino pa v 19. stoletju.

Slika 6: V Status animarumu Župnije Mengeš 1756-1875 za študo št. 21 najdemo zapis o Jakobu Osolinu. Z Marijano Grahek je imel tri otroke. V nadaljevanju sta navedena njegova starša, Mihael in Špela Osolin.

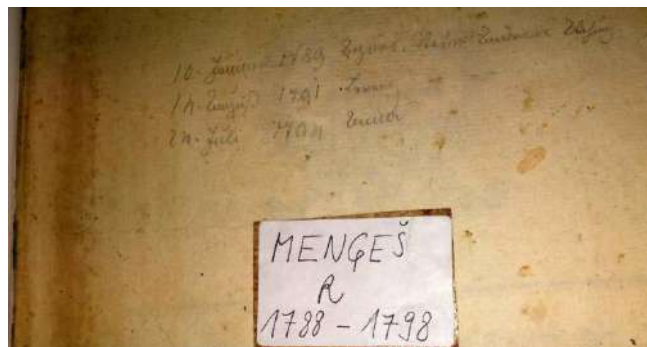
Slika 7: V družini je živel še Martin Velep, roj. 14. 11. 1829, ki je bil posvojenec iz ljubljanske sirotišnice.

Ta zapis je bil nastavljen leta 1811. Te knjige so potrebovali zato, da so preverjali znanje o katoliškem nauku, o katekizmu, določene stvari, ki so jih ljudje morali znati, pa tudi zato, da so imeli pregled nad prebivalstvom, saj so bili duhovniki v tistem času tudi državni uradniki. Vsako leto so jih poklicali na izpraševanje.

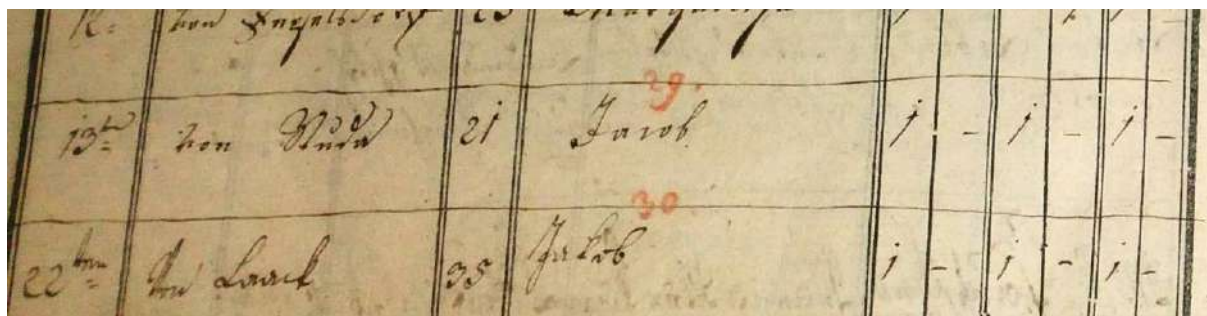
Za Študo obstaja še starejši SA, a imamo malo smole, saj je bila ravno za hišno številko 21 (Markuz) stran izrezana in manjka. Na naslednji strani je še vedno ta družina, vendar samo delček podatkov. Oče je bil Jakob Osolin, nevesta pa je bila iz Jauhen – kar je nemško ime za Ihan, kjer pa je bila že druga župnija. Tukaj sta napisana še **Gašper Osolin**, Študa 21, pa **Špela (Elisabetha)**, ki je bila takrat stara približno 55 let (roj. 1756). Gašper pa je bil star okrog 60 let (roj. 1751). To pomeni, da se je rodil leta 1751. Od otrok je napisana samo Mica, ki je bila takrat stara 14 let (roj. 1797). Očitno so živeli doma, starejši pa je prevzel domačijo. Vidimo lahko, da so bili vsaj še trije otroci. Imen se ne vidi, ker je list odrezan. Po njegovi starosti vidimo, da Gašper ni bil oče Jakoba Osolina, lahko pa je bil njegov brat.

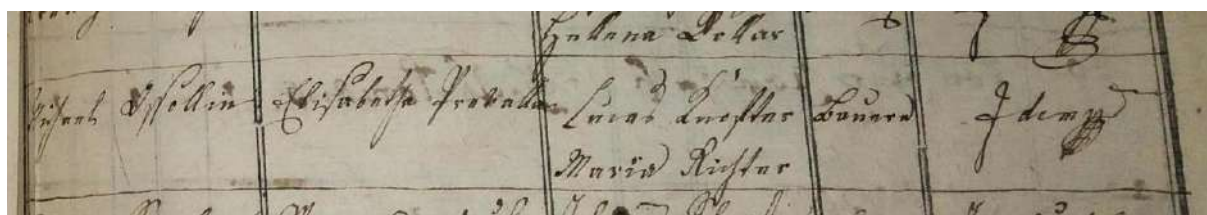
Slika 8: Naslovnica Status animaruma menške župnije za obdobje 1811–1822.

Slika 9: Naslovnica rojstne oz. krstne knjige menške župnije za obdobje 1788–1798.

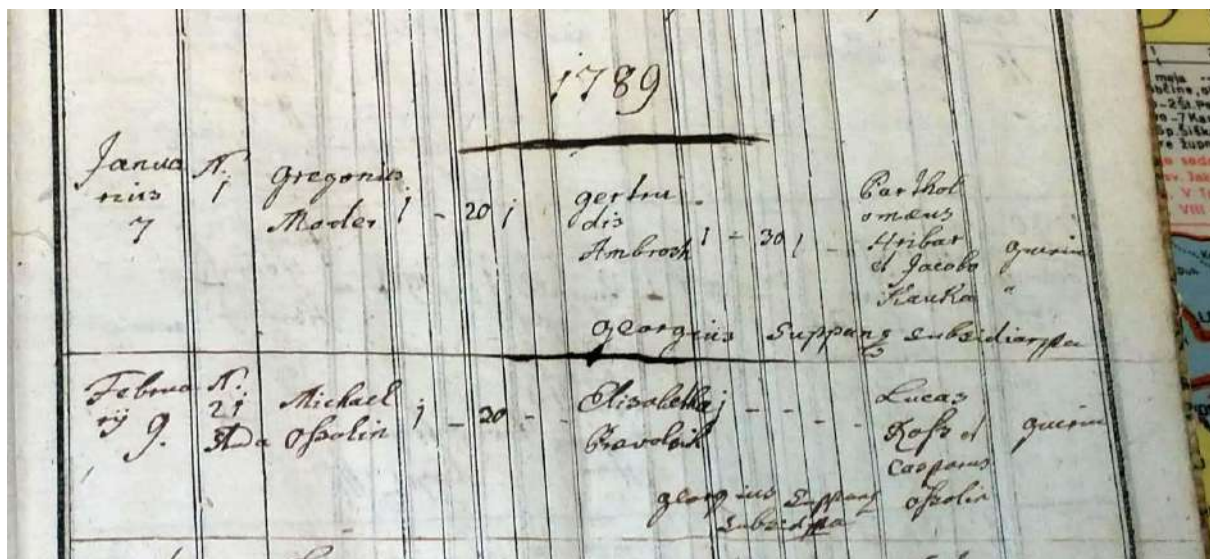
Slika 10: Levi del zapisa za Jacoba Osolina v rojstni knjigi Župnije Mengeš za obdobje 1788–1798.

Slika 11: Desni del zapisa za Jacoba Osolina v roj. knjigi Župnije Mengeš za obdobje 1788–1798.

V Krstni knjigi Župnije Mengeš najdemo starša Jakoba Osolina iz Štude 21. Na levi strani je zapis Jacob, ki se je rodil 13. julija 1798, na desni strani pa sta navedena starša: Michael Ossolin, Špela (Elisabetha) Prevala, v nadaljevanju sta navedena botra, njihov poklic in duhovnik, ki je krščeval. Povsod piše tudi: bauer (kmet). Vidimo tudi, kako različno so pisali imena. Jakob Osolin je napisan kot Jacob, naslednji pod njim pa je Jakob.

Če primerjamo podatke v SA s krstno knjigo, vedno velja tisto, kar je zapisano v krstni knjigi.

Slika 12: Poročna knjiga mengeške župnije za leto 1789.

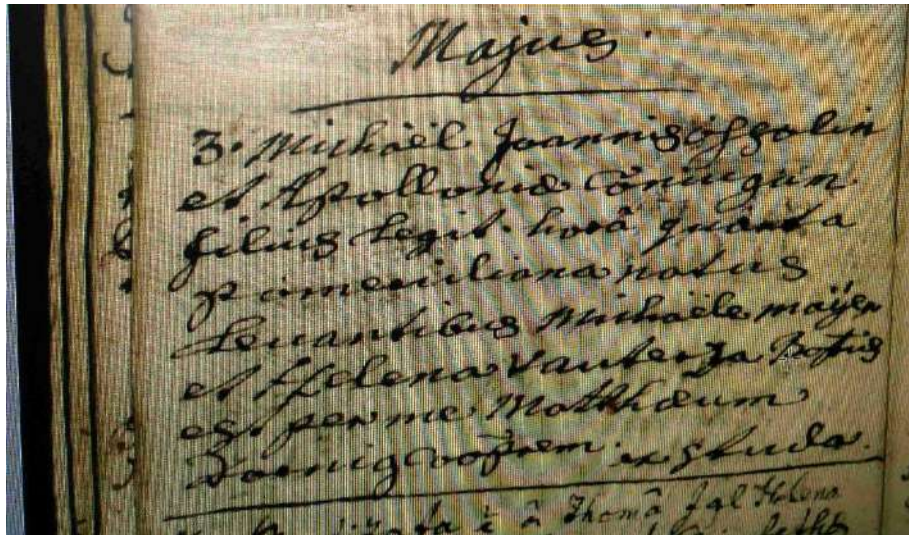
V poročni knjigi najdemo **Michaela Ossolina**, Študa 21, ki se je 9. 2. 1789 poročil z: **Elisabetha Pravolich**, to je priimek **Pravol**. Pri ženskah so dodali končnice -ich ali -ca, ali -ka, kot bi rekli npr. Starič-ka. Tukaj imamo napisano, koliko je bil on star - 30 let.

Okrog leta 1784 je prišlo do velike spremembe. Pred tem letom so bile matične knjige napisane v **latinščini in v narativni obliki**. Po tem letu pa **latinščino zamenja nemščina in je v tabelarni obliki**.

V rojstnih knjigah imamo drugačno obliko. Zapisano je po naslednjem zaporedju: ime otroka, ime in priimek očeta, ime matere. Naprej je napisan filius legitimus, se pravi zakonski sin ali hči, potem ura, nato botri. To je bil standardni obrazec. Na prvem mestu iščemo zapis Mihael, nato pogledamo še priimek Osolin.

Navadno je tako, da so imena dajali po godovih svetnikov, okoli katerih so se otroci rodili. A Miha sta bila dva v letu, eden je bil v okviru svetih treh kraljev: Gašper-Miha-Boltežar, drugi pa enkrat poleti. Če pogledamo npr. februar, vidimo, da je najbolj pogosto ime Matija (znan je rek: »Sveti Matija led razbija, če ga ni, ga pa naredi.«). Potem pa je Jera (Gertrudis), sledi Gregor, ko se približujemo Gregorjevemu, nato Jože. Marije pa so skozi celo leto. Oktobra je pogosto moško ime Luka itd.

V rojstni knjigi smo našli naslednje podatke: **3. maj 1759, Mihael, oče Janez Osolin, in mati Apolonija**, njegova žena, potem so navedeni botri: Michael Majer, pa Helena Vautarca, ex (iz) Štude. Ugotavljamo torej, da se je Miha Osolin rodil 3. maja 1759, njegova starša pa sta bila Janez in Polona Osolin. Sedaj lahko v rojstni knjigi poiščemo še vse njegove brate in sestre tako, da iščemo priimek Osolin in preverimo, če sta starša ista. Prelistamo 20 let nazaj in 20 let naprej.

Slika 13: Rojstna knjiga Župnije Mengeš za leto 1759.

Lahko pa v poročni knjigi okoli Mihaelovega rojstva leta 1759 iščemo poroko Janeza Osolina z neko Polono. Tako bi izvedeli, od kod je bila doma Janezova žena Polona.

Sredi 18. stoletja še ni bilo hišnih številk. Zato za hiše ne moremo čisto zagotovo vedeti, če so prave. Hišne številke je uvedla cesarica Marija Terezija¹⁴ in ponekod, v majhnih vaseh, tiste številke veljajo še danes, v večjih krajih pa ne. Tudi v Domžalah ne. Kakor vidimo, se Nadškofijski arhiv danes nahaja v strogem centru Ljubljane. Ampak v tistih včasih je bilo tukaj še predmestje. Ljubljana se je začela na drugi strani ceste, kjer sta bila zid in mestna vrata. Črnuče je bila takrat vas, ki je bila precej oddaljena, kot je npr. danes Kamnik. Tudi Šiška ni bila del Ljubljane, ampak je bila vas, po kateri se danes imenuje ta del mesta.

Od sredine 18. stoletja nazaj pa je raziskovanje še bolj težavno, saj napredujemo zelo počasi. Obiskovalci Nadškofijskega arhiva imajo v čitalnici dostop do elektronskih knjig. Ker gre raziskovanje zelo počasi, nekateri hodijo v arhiv več tednov, mesecev in celo let.

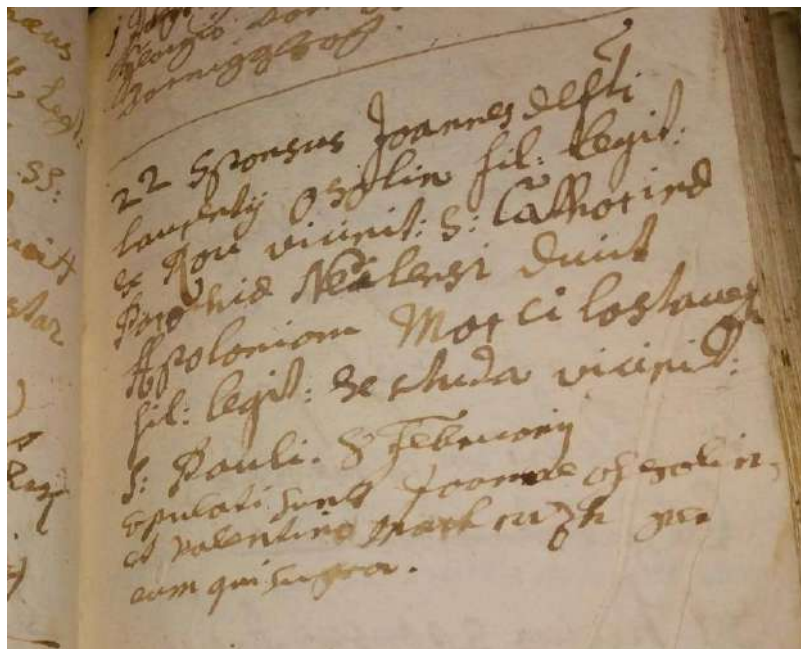
¹⁴ »Marija Terezija je bila ena najpomembnejših evropskih vladaric in kot deželna kneginja slovenskih dežel je imela velik vpliv na slovensko zgodovino, poudarjajo na [Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa](#): »Ker je bila že ob nastopu vladanja leta 1740 soočena z nasledstveno vojno, ki je razkrila vse šibkosti dednih dežel, se je z vso vnemo posvetila njihovem reformiranju.« Med njene najpomembnejše ukrepe spadajo oblikovanje državne uprave, reformiranje davčnega sistema, poenotenje kazenskega zakonika, uvedba terezijanskega katastra, spodbujanje domačega gospodarstva, naborni vojaški sistem, uvedba obveznega osnovnega šolstva, spodbujanje izobraževanja, izboljšanje položaja kmetov, naštevajo raziskovalci, ki proučujejo njeno delo in njen čas. Poudarjajo, da je bil glavni cilj terezijanskih reform brez dvoma krepitev moči habsburške »države«: »A so imele številne pozitivne učinke in so spodbudile procese modernizacije v vseh deželah, tudi slovenskih. Nekateri ukrepi so se obdržali do konca habsburške monarhije, nekateri v posodobljeni obliki pa tudi po njenem razpadu.« Višja življenjska raven prebivalstva, ki jo je želela doseči, je koristila tako ljudem kot denarni in fizični moči njenega ozemlja. /.../ Leta 1748 je Marija Terezija ukazala velik projekt, tako imenovani **terezijanski zemljiški kataster**, ki ga je država potrebovala zaradi natančnejše in učinkovitejše odmere davkov, kot bi rekli danes – ta kataster je tudi pri nas podlaga za sodobne nepremičninske evidence. Po vojni s Šlezijo, med katero se je pokazalo, da njena vojska ne more temeljiti na najemnikih, je Marija Terezija zaradi prehoda na naborniški sistem odredila **popis prebivalstva, ki ga je oblast opravila leta 1754**, pozneje pa **še popis hiš**. Po letu 1754 so zaradi nevarnosti požarov **prepovedali gradnjo novih hiš iz lesa**. Bivališča je prebivalstvo zidalo, ob njih pa je še vedno postavljalo lesena gospodarska poslopja. /.../ V okviru reforme šolstva je vladarica razglasila, da je šola državna zadeva – politicum.« Delo, 17. 2. 2017, <https://www.delo.si/nedelo/z-davki-je-hranila-drzavo-s-krompirjem-podanike.html> (24. 2. 2020).

Domača hišna imena so se oblikovala že prej, v 16. stoletju. Tako je verjetno tudi ime Markuz nastalo že veliko prej. Navadno so se hišna imena oblikovala po prvemu imenu ali priimku ali pa po poklicu (npr. če so imeli mlin, je bilo pri Mlinarju, kovačijo pri Kovaču itd.) ali pa po kakšni posebnosti. Hišna (vulgo) imena so se kar precej pogosto menjala, zato ni nujno da je bil Markus že leta 1583.

Župnija Mengeš ima celo najstarejšo matično knjigo na območju ljubljanske nadškofije in sicer **iz leta 1583**. V njej lahko najdemo odgovore na takšna vprašanja. Ta najstarejša matična knjiga je digitalizirana, originalna knjiga pa je bila restavrirana, saj je že razpadala, zato je sedaj oblepljena s papirjem. Če bi jo natančno pregledali, bi našli tudi ljudi iz Štude. Mengeška fara je bila takrat zelo velika. Njen obseg je obsegal današnje župnije Homec, Mengeš, Domžale, Črnuče, Šentjakob itd. Mengeš je starejša župnija kot Kamnik in območje Štude je bilo vedno pod Župnijo Mengeš in ne pod kamniško župnijo. Tukaj imamo imena Preserje, Nadgorica, ex Jarisch pomeni iz Jarš, Monsburg pomeni Mengeš itd.

Ugotovili smo, da je bil Jakobov oče Mihael Osolin, Mihaelov oče pa Janez Osolin. Zdaj bi bilo najbolj enostavno, da preiščemo poročno knjigo okoli leta 1759, ko se je rodil Mihael Osolin.

Poročno knjigo pregledujemo tako, da gledamo npr. sponsus Lukas, kar pomeni ženin Luka, sponsus Lovrenc itd. Mi moramo poiskati sponsus Janez. Za Mihaela je pisalo, da je zakonski sin, se pravi, da sta bila z ženo že poročena. Od njegovega rojstva pregledujemo nazaj in iščemo datum poroke. Najprej iščemo sponsus Janez, nato preverjamo, če gre za pravi priimek. Primer: »sponsos Matija, umrlega Primoža Balanta, zakonski sin, iz Loke, soseska svetega Primoža in Felicijana, je poročil Elizabeto, hči Martina Lukana, zakonsko hči z Dobena, soseska svetega Križa«.

Slika 14: Poročna knjiga Župnije Mengeš za leto 1750 (str. 18): zapis o poroki Janeza Osolina in Polone Lstovec.

V poročni knjigi menceške župnije najdemo naslednje podatke: **Janez** umrlega **Lovrenca Osolina**, zakonski sin, iz Rov, soseska svete Katarine, parohija Nealensi (župnija Nevlje, kamor je vas Rova takrat spadala), ducid pomeni poročil **Apolonijo Marci** (pomeni Marko) **Lastovec**, fil legitima eks Študa (zakonska hči iz Štude), vicinitas s. Pavli, se pravi soseska

Šentpavel. To pomeni, da se je Janez Osolin k Markuzu priženil, ko se je poročil s Polono Lastovc, in tako je k hiši prišel priimek Osolin. Ta poroka je bila 22. januarja 1750.

Če hočemo sedaj iskati nazaj, iščemo rojstvo Polone, hčere Marka Lastovca, da bi ugotovili sorodstvo po liniji hiše. Če bi bila nevesta iz sosednje župnije, tega ne bi našli. Recimo, če bi bilo obratno, da bi bil ženin domačin in bi se nevesta priselila od drugod, bi se poročila v župniji neveste, pa tega ne bi našli. A Janez Osolin je v Študo prišel iz Rov. Sedaj smo dobili še prejšnjo generacijo, to je oče Marko Lastovc.

V tistih časih so se razvrščali kraji po soseskah, ki so se običajno imenovala po kakšni cerkvi. Če bi bilo obratno, da bi bila nevesta iz Rov, bi se poročila v Nevljah. Poročali so se praviloma v župnijah, od koder je bila nevesta. Ker ne bi vedeli, od kod je prišla nevesta, bi pregledali poročne knjige v Župniji Mengeš za določeno število let, potem bi jo šli iskati v sosednje župnije: Moravče, Dob, Kamnik, Komenda, Vodice itd.

Prišli smo do leta 1750. Nekako 20 let pred tem ali pa 18 začnemo v rojstni knjigi iskati rojstvo Polone. Potem, ko bi našli njeno rojstvo in ugotovili njene starše, bi spet iskali poroko staršev in tako dalje, dokler lahko. Tako ljudje raziskujejo mesece in tudi leta, da raziščejo vse te povezave.

Če imamo v rojstni knjigi zapisano »gemini«, to pomeni dvojčka, npr. Janez in Štefan. V nadaljevanju iskanja po rojstni knjigi za obdobje okoli leta 1730 smo našli naslednje: **Agnes, Marci Lastovc in Eve iz Štude**. Eva je bila torej žena Marka Lastovca. Neža (Anges) pa je bila Polonina sestra. Rodila se je 16. 1. 1728. To pomeni, da nam devet mesecev prej in za tem ni potrebno iskati Polone Lastovc, ker ni mogla biti rojena. Zato gremo pregledovat od leta 1729 naprej oziroma od leta 1727 nazaj proti letu 1725.

Leta 1726 se je rodila Marija, hči Marci Lastovc in Eve iz Štude. Marija in Neža sta bili torej Polonini sestri, saj sta imeli iste starše. Opazili smo še, da je istočasno poleg Marka v Študi živel še Janez Lastovc. To velja za 23. 1. 1720. Za nadaljnje raziskovanje pa nam je zmanjkalo časa.

Slika 15: Gal pri raziskovanju v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, 7. 2. 2020.

5 ŽIVLJENJSKE ZGODBE PREBIVALCEV MARKUZOVE DOMAČIJE

Podatke iz starih matičnih knjig je z življenjskimi zgodbami dopolnil Roman Kos, s katerim sva se pogovarjala 4. decembra 2019. Čim starejši so bili podatki, bolj skopi so opisi g. Kosa. Kljub temu je mogoče iz podatkov ugotoviti veliko zanimivosti.

Predstavitev članov družin, ki so v zadnjih treh stoletjih živele na Markuzovi domačiji, začenjavo z družino, ki je še zadnja živela v tej kmečki hiši.

5.1 DRUŽINA LEOPOLDA KOSA IN IVANE VELKAVRH, POR. KOS

Oče Leopold Kos je bil najstarejši sin Jerneja in Marije Kos, ki se je rodil leta 1909. Vse svoje življenje je preživel na Markuzovi domačiji. Bil kmet in delavec, ki je v Jarše hodil na delo v tovarno Induplati. Tam je srečal svojo bodočo ženo Ivanko Velkavrh iz Srednjih Jarš. Pri 32 letih starosti, v začetku druge svetovne vojne (18. maja 1941) se je z njo poročil in jo pripeljal na Markuzovo domačijo. Pri Markuzu so takrat živeli še: Leopoldova mama Marija, njegov brat Valentin (ta se je poročil na isti dan kot Leopold) ter njegove sestre Marija, Ana, Brigita in Jerca. Marija, Brigita in Jerca so se kmalu po drugi svetovni vojni poročile, sestra Ana pa se ni poročila in je ves čas živela pri Markuzovih (do leta 1998). Ker je Leopoldov oče umrl že leta 1937, je bila njegova mama verjetno vesela, da je najstarejši sin Leopold domov pripeljal nevesto in prevzel gospodarjenje na domačiji. Z ženo Ivano sta imela osem otrok, od katerih je Marjeta, rojena 1944, umrla zaradi pljučnice že leta 1949. Poleg nje so se jima rodili štiri sinovi: Gregor, Jernej, Martin in Roman, ter tri hčere: Ana, Danica in Marjeta (mlajša), roj. 1956. Leopold je vse do svoje smrti (leta 1999) delal na Markuzovi kmetiji. Dočakal je 90 let.

Slika 16: Leopold Kos in Ivana Velkavrh okoli leta 1940 (arhiv Romana Kosa).

Slika 17: Leopold in Ivana Kos za domačo hišo z najstarejšim sinom Gregorjem, leta 1942 (arhiv Romana Kosa).

Ivana Velkavrh, poročena Kos se je rodila 25. februarja 1917 kot drugi otrok Viktorja in Johane Velkavrh. Ivanina mama Johana Giovanelli, poročena Velkavrh je bila pred poroko slavnika (modistka) na Dunaju in v Linzu. Njena fotografija iz tega časa se nahaja tudi v Slavnikaškem muzeju v Domžalah. Ivanina starša sta imela v času njenega otroštva Velkavrhov mlin v Srednjih Jaršah, ki je obratoval na Mlinščici v bližini Kofutnikove domačije, kjer je bila Johana Giovanelli, por. Velkavrh, doma. Ko je bila Ivana stara štiri mesece, je mlinsko kolo ubilo njenega dve leti starejšega brata Stanka. Imela je še mlajšo

sestro Minko, s katero sta skupaj odraščali in bili vse življenje zelo povezani. Starša sta imela še dva otroke, vendar nihče od njiju ni preživel dveh let. Ko je bila stara šest let, ji je umrl oče Viktor Velkavrh. Že pred očetovo smrtjo se je družina preselila v novo hišo v Srednjih Jaršah, kjer je Ivana do poroke živela z mamo Johano in sestro Minko.

Slika 18: Ivanina mama Johana Giovanelli, stara 20 let, ko je delala na Dunaju in v Lienzu. Fotografija iz leta 1909 (arhiv R. Kosa).

Slika 19: Družina Viktorja Velkavrha in Johane Giovanelli, por. Velkavrh, z leve Franjo Moder (Johanin nečak), sedi Johanin oče Johan Giovanelli, zadaj stoji brat Johan, desno od Johane stoji mož Viktor. Hčerka Minka sedi poleg mame, hčerka Ivanka pa drži očeta za roko, fotografija iz leta 1919.¹⁵

Ivana se je zaposlila v bližnji tovarni Induplati v Zgornjih Jaršah. Na začetku druge svetovne vojne (18. maja 1941) sta se obe sestri, Ivana in Minka, poročili. Minka je ostala v domači hiši v Srednjih Jaršah, Ivanka pa se je preselila na Markuzovo domačijo v Študo. Po poroki ni več delala v tovarni Induplati, saj je bilo na dokaj veliki kmetiji obilo dela, z Leopoldom sta imela tudi veliko otrok. Porodi so se vrstili eden za drugim (1942, 1943, 1944, 1946, 1950, 1953, 1955 in 1956). Ko se je rodila najmlajša Marjeta, je bila Ivana stara 39 let. Pri Markuzovih je skrbela tudi za ostareli teti Ano in Terezijo. Umrla je leto za možem Leopoldom, leta 2000, ko je bila stara 83 let.

¹⁵ Družina Velkavrh, slika povzeta iz: Miha Prajs, Špela Prajs: Fotografije iz Kofutnikove domačije v Srednjih Jaršah, raziskovalna naloga, Domžale, OŠ Rodica, 2018, str. 17.

Slika 20: Ivana in Leopold Kos ob krušni peči, okoli leta 1990 (arhiv R. Kosa).

Gregor Kos je bil najstarejši sin Leopolda in Ivane Kos, ki se je rodil v času druge svetovne vojne (leta 1942). V župnijskem status animarumu je zapisan podatek, da je bil pri prvem obhajilu 2. julija 1950, ko je bil star 8 let. Poročil se je 15. januarja 1966 z Jožefo Babnik iz Štepanje vasi. Po poklicu je bil delavec. Njegova zadnja zaposlitev je bila v bližnjem Mlinostroju (to je podjetje v Študi, ki obratuje še danes, izdeluje pa mlinske stroje in druge naprave), kjer je delal kot ličar, barval je stroje in podobno. Z družino je najprej živel v Domžalah, nekaj časa je bil v Celju, potem pa je z družino živel v stanovanju Mlinostroja na začetku Radio ceste. Nato sta z ženo zgradila hišo na Markuzovem vrtu. Umrl je leta 2001, star 59 let.

Slika 21: Med vrati mama Ivanka Kos, levo Jožefa Kos, žena Gregorja Kosa, desno njegova hčerka Bernarda, okoli leta 1980 (arhiv R. Kosa).

Ana Kos se je rodila leta 1943 kot drugi otrok Leopolda in Ivane Kos. V SA je podatek, da je šla k prvem obhajilu 24. maja 1953, ko je bila stara 9 let. Zaposlila se je v tovarni Induplati, kjer je delala do upokojitve. 4. avgusta 1968, ko je bila stara 25 let, se je poročila s Francem Jagodicem iz Podgore pri Dolu. Po poroki se je preselila k možu, ki je imel kmetijo. Do upokojitve se je od tam vozila v tovarno Induplati v Jarše. Sedaj živi v Podgori pri Dolu.

Marjeta Kos se je rodila leta 1944 kot tretji otrok Leopolda in Ivane Kos. Umrla je zaradi pljučnice, ko je bila stara štiri leta in pol.

Jernej Kos je bil četrti otrok Leopolda in Ivane Kos, ki se je rodil že po drugi svetovni vojni (9. 8. 1946). Pri prvem obhajilu je bil 6. maja 1956, star 10 let. Po poroki je nekaj časa živel v Ljubljani, potem pa je v bližini domačije naredil novo hišo, kjer živi še danes. Po poklicu je kovinostrugar. Kot mnogi domačini, je najprej delal v Mlinostroju, nazadnje pa pri privatniku. Sedaj je upokojen.

Slika 22: Po birmi Ane in Jerneja Kos so naredili izlet v Ljubljano. Spredaj sedita oče Leopold Kos in sin Jernej, zadaj botra Minka Narobe in Ana Kos, leta 1955 (arhiv R. Kosa).

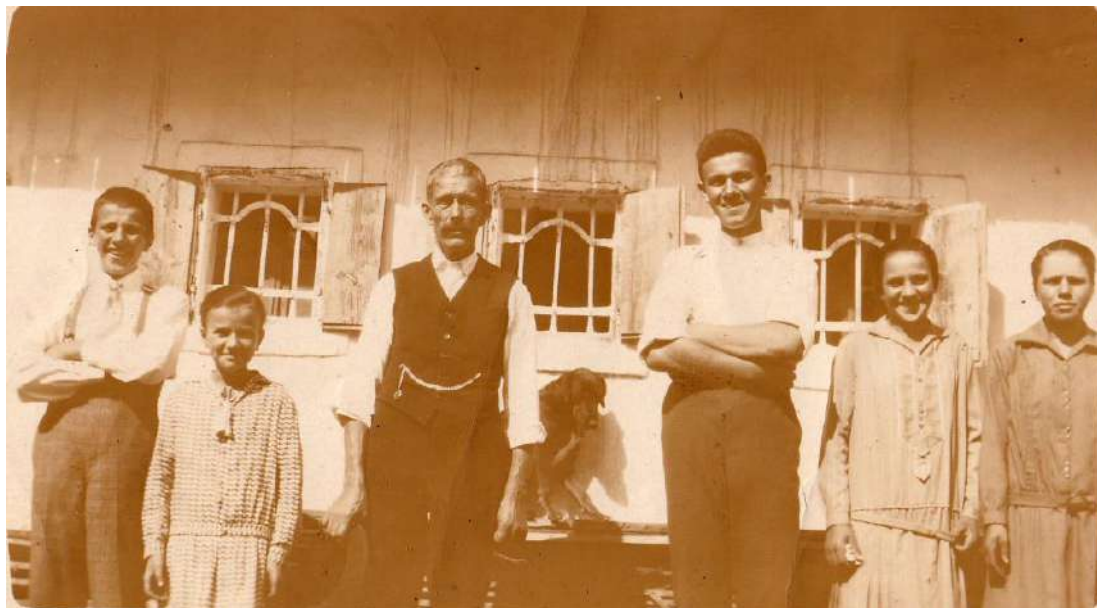
Danica Kos se je rodila leta 1950. Zanimivo je, da je bila pri krstu, ko je bila stara 13 dni. SA navaja tudi, da je bila 12. oktobra 1950 pri prvem obhajilu, stara 8 let. Leta 1971, ko je bila stara 21 let, se je poročila z Janezom Prusnikom. Vso delovno dobo je delala v tovarni Toko, danes pa je upokojena in živi v bližini domače hiše, na Študljanski cesti 12a.

Martin Kos se je rodil leta 1953, krščen je bil 4. 10. 1953, star 7 dni. Po poklicu je bil kuhar in je nekaj časa delal na ladji, večino delovne dobe pa v tovarni Tosama. Poročil se je in danes že upokojen. Živi na Savski cesti v Študi.

Roman Kos se je rodil leta 1955. Krščen je bil 12 dni po rojstvu. Z družino živi v novi hiši, ki stoji tik ob Markuzovi domačiji. Po poklicu je akademski kipar. Delal je v Mladinski knjigi kot likovni in tehnični urednik, eno leto v Unionu kot vodja propagande in nato v lastni firmi. Deset let je imel v Godbenem domu v Domžalah samostojno knjigarno in galerijo Beseda. Od leta 2012 sodeluje s Slamnikarskim muzejem kot zunanji sodelavec, letos pa se namerava upokojiti.

Marjeta Kos se je rodila leta 1956. Krščena je bila osem dni po rojstvu. Delala je v tovarni Univerzale, ki je propadla leta 2003. Poročila se je na Gorenjsko, živi v Gorenji vasi - Reteče pri Škofji Loki. Je upokojena.

5.2 DRUŽINA JERNEJA KOSA IN MARIJE GREGOREC, POR. KOS

Slika 23: Pred domačo hišo (z leve): Valentin (17 let), Jerca (10 let), oče Jernej Kos ml. (57 let), Leopold (20 let), Ana (16 let) in Brigita (15 let). Zada na klopici je še njihov pes. Fotografija je bila posneta poleti leta 1929, ko je Tereza Kos prišla na obisk iz Amerike (arhiv R. Kosa).

Jernej Kos mlajši je bil drugorojeni otrok in najstarejši sin Jerneja in Marije Kos, ki se je rodil leta 1872. Leta 1908 se je poročil z devet let mlajšo Marijo Gregorec iz Podgorice 3. Takrat sta na Markuzovi domačiji še živela njegov oče Jernej starejši in mama Marija (oče je umrl dve leti kasneje, mama pa čez šest let). Vsi njegovi številni bratje in sestre so se do takrat že odselili od doma ali pa so že prej umrli. Glede na to, da sta bila starša že ostarela in da je bila njegova poroka precej pozna, star je bil že 36 let, je bil za prevzem Markuzove domačije že skrajni čas. V zakonu se je zakoncema rodilo sedem otrok, dva sinova in pet hčera. Angela, najstarejša izmed otrok, se je rodila kot nezakonska hči v Podgorici pri mami Mariji. Vsi ostali pa so se rodili na Študi 21, na Markuzovi domačiji. France Bernik v svoji knjigi iz leta 1923 navaja, da je bil Jernej Kos iz Štude št. 21 7. junija 1915 vpoklican v vojsko. Na drugem mestu navaja vojne ujetnike, med njimi tudi Jerneja Kosa: »Kos Jernej, Študa 21, mož, 44 let, ujet 1915 od Rusov«. ¹⁶ Ko se je Jernej Kos ml. vrnil iz ruskega vojnega ujetništva in je bilo prve svetovne vojne konec, se je leta 1919 rodila še hčerka Jerca. France Bernik navaja, da je bil Jernej Kos lastnik »300,86 arov njiv, 57,58 arov travnikov, 12,55 arov vrtov, 264,20 arov pašnikov, 6,73 arov stavišča, skupaj 641,92 arov; čist K. doh. 104,08 K.« ¹⁷

France Bernik (1939) piše, da so bile v Domžalah volitve v občinski odbor leta 1924, 1927, 1933 in 1936. Leta 1927 in 1933 je bil v občinski odbor izvoljen tudi **Jernej Kos**. »**19. maja 1927** so bile zopet **občinske volitve**. Od 502 upravičenih volivcev se je volitev udeležilo 352. Slovenska ljudska stranka je dobila 144 glasov in 7 odbornikov: /.../ Združena gospodarska stranka je dobila 133 glasov in 6 odbornikov: /.../ **Slovenska demokratska stranka** pod firmo »**napredni blok**« je dobila 75 glasov in 4 odbornike: Bertoncelj Pavel,

¹⁶ Franc Bernik, Zgodovina Fare Domžale, samozaložba, 1923, str. 302.

¹⁷ Franc Bernik, Zgodovina Fare Domžale, samozaložba, 1923, str. 378.

Kovač Andrej, Turk Matej, **Kos Jernej**.¹⁸ Kot vidimo, je bil Jernej Kos član Slovenske demokratske stranke. **15. okt. 1933**, na žegnansko nedeljo, so bile **občinske volitve** po novem volilnem zakonu v takratnih razmerah in takratnem težkem ozračju. V Domžalah je dobila Jugoslovanska napredna stranka (JNS) 324, opozicija pa 311, samo 11 glasov manj. Volilnih upravičencev je bilo 723, volilo je 635 volivcev. Volili so 18 odbornikov. Izvoljeni so bili **od JNS** (15 odbornikov): dr. Hočevar Matija kot župan, Juvan Gašper, Šribar Ivan, Dimc Jernej, Burica Alojz, Habjan Vincenc, Janežič Vinko, Grad Jernej, Flerin Ivan, Habjan Miha, **Kos Jernej**, Štajner Franc, Banko Ivan, Trojanšek Vinko, Smolnikar Ivan; od opozicije (3 odborniki) Vrečar Ivan, Senica Josip, Grad Peter.¹⁹ Poleg tega je bil Jernej Kos 14. nov. 1933 izvoljen tudi **v krajevni šolski odbor**.²⁰ Ko je bil prvič izvoljen v občinski odbor, je bil star 55 let, v krajevni šolski odbor pa je bil izvoljen pri 61. letih. Umrli je leta 1937, star 65 let.

Marija Gregorec se je rodila leta 1881 v Podgorici 3. Najbrž so doma izdelovali cekarje.

Slika 24: Marija Kos leta 1916, fotografija je iz njenega potnega lista, iz katerega je razvidno, da je 27. 1. 1916 odšla v Judenburg na obisk. Glede na to, da je bil njen mož v ruskem ujetništvu od leta 1915, je šla verjetno obiskat moža Jerneja Kosa. Potni list hrani Roman Kos.

Ko je bila stara 27 let (leta 1908), se je poročila z devet let starejšim Jernejem Kosom (ml.) in se preselila na Markuzovo domačijo. Do leta 1914 je rodila šest otrok. V času prve svetovne vojne je bila na Markuzovi domačiji sama z otroki, saj sta moževa starša že umrla, mož Jernej pa je bil na ruski fronti. Kakor je razvidno iz potnega lista, ga je šla januarja 1916 obiskat v Judenburg. Po prvi svetovni vojni, ko je bila Marija stara 38 let, se je rodila še najmlajša hči Jerca. Od leta 1937 je bila vdova (21 let). Na začetku druge svetovne vojne se je poročil najstarejši sin Leopold, ki je prevzel domačijo, kar je gotovo olajšalo njeno življenje na Markuzovi domačiji. Umrli je leta 1958, stara 77 let.

Angela Kos je bila najstarejša hči Jerneja Kosa in Marije Gregorec, ki se je rodila na materinem domu v Podgorici kot nezakonska hči. Roman Kos je o njej povedal: »O teti

¹⁸ Franc Bernik, Zgodovina Fare Domžale, samozaložba, 1939, str. 154–155

¹⁹ Franc Bernik, Zgodovina Fare Domžale, samozaložba, 1939, str. 154–155.

²⁰ Franc Bernik, Zgodovina Fare Domžale, samozaložba, 1939, str. 169.

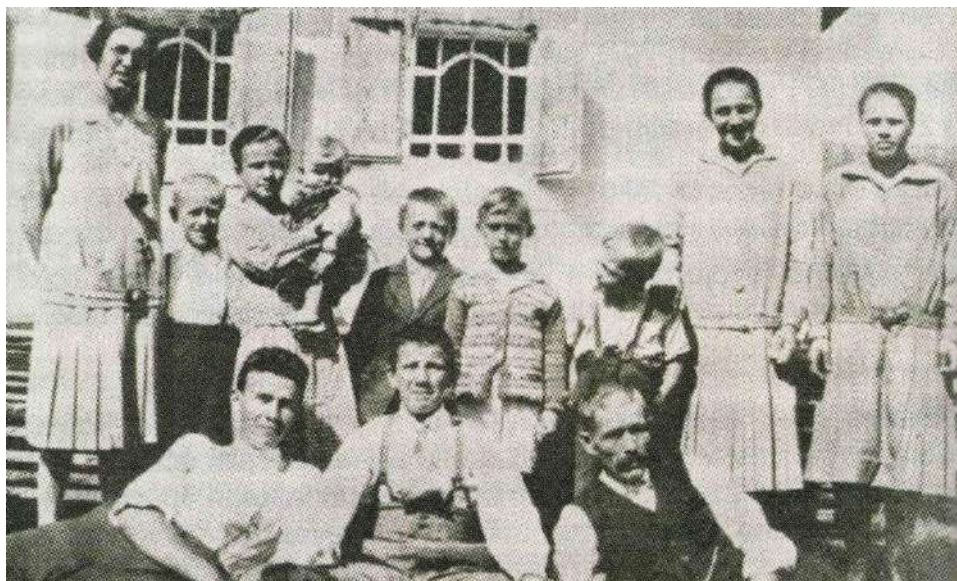
Angeli ne vem skoraj nič, ker so o njej zelo malo govorili. Bila je nezakonska, saj je bila rojena maja 1908, poročila pa sta se novembra 1908. Stikov skoraj nismo imeli, čeprav smo bili v sorodu. Ves čas je živela v Podgorici. Po poklicu je bila delavka, kasneje se je tudi poročila. Podatka o tem, kdaj je umrla, pa žal nimam.«

Leopold Kos je podedoval domačijo, zato je njegova zgodba opisana zgoraj.

Mici ali Marija Kos se je rodila leta 1910 v Študi 21 kot tretji otrok Jerneja in Marije Kos. Poročila se je v Gameljne, preživljala pa se je kot delavka.

Tine ali Valentin Kos se je rodil leta 1912 v Študi 21 kot četrti otrok in drugi sin Jerneja in Marije Kos. Ko je bil star 29 let, se je poročil z Ano Habjan in sicer na isti dan kot brat Leopold. Po poroki (18. 5. 1941) se je preselil k ženi v Depalo vas. Vse življenje je bil polkmet, doma je kmetoval in obenem hodil v službo. Umrl je leta 1976, star 64 let.

Ana Kos je rodila leta 1913 v Študi 21 kot peti otrok v družini Jerneja in Marije Kos in se ni nikoli poročila. Ves čas je živela na Markuzovi domačiji kot neporočena teta. Do upokojitve je bila čistilka v Nebotičniku v Ljubljani. Umrla je leta 1998, leto pred bratom Leopoldom. Takrat so umrli drug za drugim: najprej Ana, potem Leopold (1999) in nato še njegova žena Ivana (2000).

Slika 25: Obisk tete Tereze iz Amerike, levo zadaj. Zadaj sta Ana (16 let) in Brigita (15 let) ter Jerca (10let) in še pet otrok, najbrž Jozelnovih. Spredaj na tleh so Leopold (20 let), Valentin (17 let) in oče Jernej Kos (57 let). Fotografija je bila posneta poleti leta 1929 (arhiv R. Kosa).

Brigita Kos se je rodila na začetku prve svetovne vojne (3. 8. 1914). Ko je bila stara 32 let, se je poročila s Francem Danetom in se preselila v Trzin. Po poklicu je bila delavka in čistilka. Sedaj je že pokojna, datum smrti pa bi lahko ugotovili v mrliški knjigi mengeške župnije.

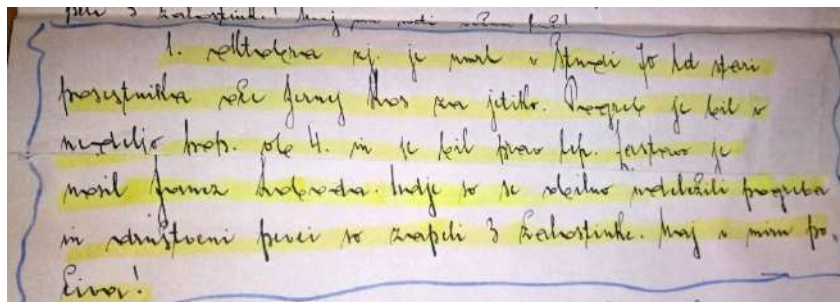

Slika 26: Leopold Kos (levo) in njeni sestri Brigita Dane in Jerca Močnik, desno zadaj je Franc Dane, okoli 1947 (arhiv R. Kosa).

Jerca Kos se je rodila februarja 1919 kot najmlajša hči Jerneja in Marije Kos. Rojena je bila 29. februarja, v prestopnem letu, kar je večkrat poudarjala. Kmalu po koncu druge svetovne vojne (11. 11. 1945), ko je bila stara 26 let, se je poročila s Francijem Močnikom iz Trzina 118. Bila je delavka. Je pokojna, pokopana pa je v Mengšu.

5.3 DRUŽINA JERNEJA KOSA ST. IN MARIJE ERKLAVC, POR. KOS

Jernej Kos st. se je rodil leta 1840 kot drugorojeni in najstarejši sin. Leta 1870, ko je poročil z Marijo Erklavc, je bil star 30 let, ona pa je bila osem let mlajša. Na Markuzovi domačiji sta takrat še živela in delala njegova starša Matija in Marijana Kos, njegova sestra Jožefa (poročila se je 11 let kasneje) in posvojenec Martin Velep (roj. 1829). V zakonu se jima je rodilo kar 12 otrok, pet sinov in sedem hčera. Najmlajša hči Terezija (roj. 1893) se je rodila, ko je bil Jernej Kos st. star 53 let. Dve leti pred njegovo smrtjo (1908) je njegov najstarejši sin Jernej Kos ml. prevzel domačijo. Jernej Kos st. je umrl leta 1910, star 70 let. Da je bil član Katoliškega in izobraževalnega društva v Domžalah, kaže zapis v kroniki tega društva, ki jo je pisal domžalski župnik Frančišek Bernik. Iz njegovega zapisa izvemo, da je umrl za jetiko.

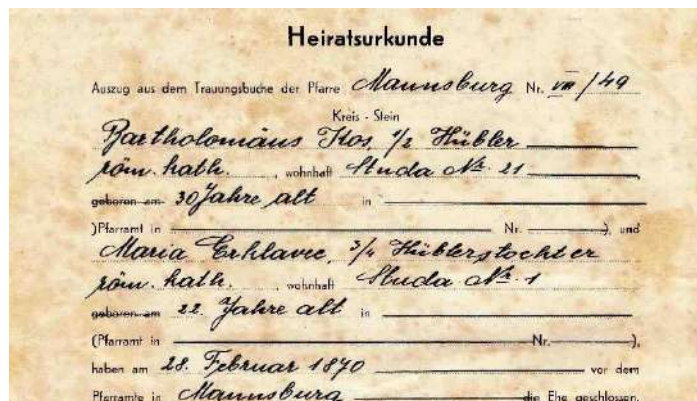

Slika 27: Izsek iz kronike Katoliškega in izobraževalnega društva v Domžalah, spisal Frančišek Bernik, 1910.

Slika 28: Jernej Kos (1840–1910), fotografija z nagrobnika na starem domžalskem pokopališču (foto: Miha Prajs).

Marija Erklavc, Rožmanova iz Štude, se je rodila leta 1848 v Študi 1. Ko je bila stara 22 let, se je poročila z Jernejem Kosom ml. in se preselila na Markuzovo domačijo. V arhivu Romana Kosa je ohranjen poročni list, ki je bil izdan med drugo svetovno vojno. Iz njega je razvidno, da je njen oče Jakob Erklavc, mama pa Terezija Avbelj (roj. 15. 9. 1823 rojena v Korenu št. 15).

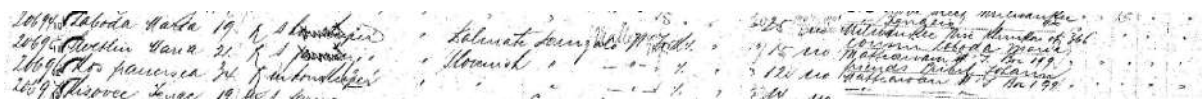
Slika 29: Roman Kos hrani več dokumentov iz leta 1942, ko je očitno nekdo poizvedoval po svojih prednikih. Med njimi je tudi poročni list za Jerneja (Bartholomäus) Kosa in Marijo Erklavec (v tem dokumentu je priimek pisan z e, v SA pa Erklavc). Poročila sta se 28. februarja 1870 v Mengšu.

Najstarejša hči Frančiška se je rodila sedem mesecev po poroki leta 1870. Otroci so se potem rojevali vsaki dve leti z izjemo zadnje, Terezije, ki se je rodila tri leta za predzanjo hčerjo Marijo. Pri rojstvu zadnjega otroka je bila Marija Erklavc, por. Kos stara že 45 let, med najmlajšo in najstarejšo hčerjo pa je bilo 23 let razlike. Štirje otroci so umrli že v času otroštva, preživele pa so štiri hčere in štirje sinovi. Ko je bila stara 62 let, ji je umrl mož Jernej, štiri leta zatem je umrla še sama. Umrla je 19. oktobra 1914, na začetku prve svetovne vojne.

Franciška Kos

Prvorojenka Jerneja in Marije Kos se je rodila septembra 1870. Verjetno je že od mladosti pletla kite in šivala slavnike. Leta 1905, ko je bila stara 35 let, se je izselila v Ameriko, v New York, kjer je šivala slavnike kot številni domžalski slavnikarji. France Bernik navaja podatek, da je bilo leta 1908 v Ameriki 33 ljudi iz Štude oz. 196 iz domžalske župnije, leta

1923 pa že 384, od kateri jih je bila večina v New Yorku (305). Iz Štude št. 21 naj bi bili v Ameriki Kos Andrej, Frančiška in Terezija.²¹ Frančiška (Fany) Kos je velik del svojega življenja tako preživela v Ameriki. Saša Roškar, ki je raziskovala slovenske izseljence v evidenci Ellis Island, je našla zapis o njenem prihodu v Ameriko leta 1905.

Slika 30: Izsek podatkov v bazi Ellis Island. V letu 1905 je v evidenci Ellis Islanda zapisana **Kos Francesca** (stara 34 let), Slovenka, skupaj z vsaj še z dvema Domžalčankama.²²

V evidenci Ellis Islanda je ponovno zavedena leta 1909: »**Franciska Kos** (stara 40 let) iz Štude, Slovenka, prišla z ladjo iz Trsta, gre k bratu **Kos Mih**, oče Jernej Kos.« Iz podatka sklepava, da je šla Frančiška leta 1905 v Ameriko in potem ponovno leta 1909, vmes pa je bila vsaj nekaj časa doma. Ves čas je ostala samska in ni imela otrok. V domovino se je vrnila verjetno v tridesetih letih, v času gospodarske krize v Ameriki, morda skupaj s sestro Terezo. France Bernik (1939) pri preimenovanju hišnih števil in uvedbi ulic navaja, da je imela Frančiška Kos hišo v Študi št. 51, ki se je preimenovala v Savsko cesto št. 26.²³ Njena sestra Tereza v svojem dnevniku omenja tudi hišo sestre Fany, ki jo je šla pogledat, ko je bila poleti 1929 doma. Vsekakor je znano, da se je Frančiška Kos domov vrnila za stalno in je starost preživela v Študi. Umrla je decembra 1946, stara 76 let. Pokopana je na novem domžalskem pokopališču.

Slika 31: Spominska plošča na novem domžalskem pokopališču. Prva je vpisana Frančiška Kos (20. 9. 1870–9. 12. 1946), nato njena sestra Terezija in njen mož Matevž Koželj (foto: Miha Prajs).

Jernej Kos, roj. 1872, je podedoval Markuzovo domačijo, zato je predstavljen kot oče pri zgornji družini.

Arne Kos: 16. junija 1875 se je Markuzovemu Jerneju in Mariji Kos rodil tretji otrok, ki je aprila naslednjega leta umrl. Ko so prepisovali podatke v nov SA, ki se nahaja v domžalski župniji, ga niso vpisali.

Valentin Kos se je rodil februarja 1876. Poročil se je novembra 1900 in odšel v Ameriko. Saša Roškar ga je našla tudi v evidenci Ellis Islanda. Takole navaja: »V letu 1906 je v evidenci **Agnes Kos** (stara 32 let) s sinom Francem Kosom in gresta k **Valentinu Kosu** v

²¹ Franc Bernik, 1923, str. 245-252.

²² Po evidenci Ellis Islanda (<https://www.libertyellisfoundation.org/passenger>) posredovala Saša Roškar.

²³ Franc Bernik, 1939, str. 14.

New York.« Valentin je bil poročen in je bil v Ameriki že prej, preden se mu je pridružila njegova družina. Žena Agnes Šetina, por. Kos in sin Franc sta k njemu prišla leta 1906.²⁴ Kasneje je v istem viru še ena omemba: »V letu 1925 je zaveden **Valentin Kos** (star 48 let), nacionalnost ni znana.« SA navaja, da je umrl v New Yorku oktobra 1940, star 64 let.

Marija Kos je bila peti otrok Jerneja Kosa st. in Marije Erklavc, por. Kos. Umrla je že kot otrok, stara pet let.

Polona Kos je bila šesti otrok po vrsti in četrti, ki je preživel otroštvo. Rodila se je februarja 1880. Ko je bila stara 17 let, je rodila nezakonsko hči Marijo Kos. Poročila se je šest let kasneje (1903) z Jernejem Kosom iz Srednjih Gameljn. Drugih podatkov o njenem življenju mengeški in domžalski SA ne navajata.

Jerca Kos se je rodila marca 1882. Podobno kot njena sestra Polona, je imela tudi ona nezakonsko hči. Rodila jo je avgusta 1906, ko je bila stara 24 let, ime pa ji je bilo prav tako Marija Kos. Pol leta kasneje, januarja 1907, se je poročila z Matijem Miklavčičem iz Šmartna pod Šmarno goro. SA navaja še, da je umrla februarja 1956, stara 74 let.

Frančišek Kos je bil osmi otrok Jerneja in Marije Kos. Rodil se je aprila 1884. Noben SA o njem ne navaja drugih podatkov. Možno pa je, da je tudi njegova zgodba povezana z Ameriko, kar pa bi morali še raziskati.

Mihael ali Miha Kos je bil deveti otrok Jerneja in Marije Kos, ki se je rodil dve leti za Frančiškom (sept. 1886). Zapisa v evidenci Ellis Islanda, ki bi dokazoval, kdaj je odšel v Ameriko, Saša Roškar ni našla. Posredovala pa je naslednji zapis: »V letu 1909 je v evidenci Franciska Kos (stara 40 let) iz Štude, Slovenka, ki je prišla z ladjo iz Trsta, ki gre k bratu Kos Mihi, oče Jernej Kos.« SA navaja, da je Miha Kos umrl v Clevelandu avgusta 1927, star 41 let.

Ana Kos, rojena julija 1888, ni preživela otroške dobe. Živela je samo 35 dni.

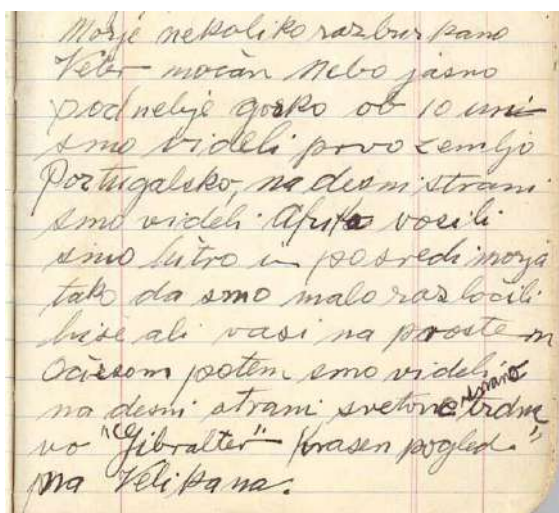
Marijo Kos, rojeno marca 1890, je doletela podobna usoda kot njeno sestro Ano. Rodila se je marca 1890 in po petih mesecih umrla.

Terezija Kos je bila najmlajša hči in zadnji otrok Jerneja in Marije Kos. Rodila se je oktobra 1893. Ko je bila stara 21 let, je odšla na delo v Ameriko, kjer so že živeli njena sestra Frančiška ter brata Valentin in Mihael. V evidenci Ellis Islanda je leta 1915 zavedena **Kos Theresia**, ki je bi bila stara 21 let (polnoletna), ki je šla v New York k sestri.²⁵ Živela je torej pri sestri Frančiški (Fany). Podobno kot sestra je tudi ona šivala slavnike v newyorški slavninarski tovarni. Občasno je prihajala na obisk v domovino. Ohranil se je dnevnik z njenega obiska poleti 1929, ki ga je natančno raziskala Saša Roškar in objavila v zborniku Going Places, Slovenian Women`s Stories on Migration.²⁶

²⁴ Po evidenci Ellis Islanda (<https://www.libertyellisfoundation.org/passenger>) posredovala Saša Roškar.

²⁵ Po evidenci Ellis Islanda (<https://www.libertyellisfoundation.org/passenger>) posredovala Saša Roškar.

²⁶ Saša Roškar: Slavnkarice Abroad and at Home, Ladies and Entrepreneurs, chapter 5, zbornik Going Places, Slovenian Women`s Stories on Migration, urednika Mirjam Milhalčič Hladnik, Jernej Mlekuž, University of Akron Press; November 1, 2013, str. 171–211.

Slika 32: Izsek iz dnevnika Tereze Kos 15. junija 1929. Hrani ga Roman Kos.

Predstavljava odlomek iz Terezinega dnevnika: »V torek, 25. junija, sem bila v Študi pri bratu. Vse je še ravno tako pri hiši, štali, samo hišo imajo sedaj prekrito, gnojišče prestavljeno, drugače pa je bolj revščina. Otrok nisem nič poznala. Zvečer je šel brat z mano. Dež je bil, da sva bila vsa mokra. /.../ V četrtek me je prišla sestra Polona iskat. Sva šle gledat od Fany hišo, od tam pa k Markuzovim. /.../ V ponedeljek, 1. julija, je šel dež, smo karte špilale pri Templavovih. V torek, 2. julija, sem šla teto vezovat in sestrično. Smo se dolgo zabavali. V sredo, 3. julija, smo šle vse tri v Ljubljano, ker smo imele opravke. Drugi dan pa cel dan doma, izven en mali sprehod in v cerkev zjutraj. ... Nazaj v Ameriko. 5. oktobra ob 9. uri smo se odpeljale iz bele Ljubljane. Vozile smo se do Havre 7. oktobra do 3 popoldan. Tam smo spale. Vreme je bilo vetrovno in deževno. 9. oktobra ob 7. uri smo se odpeljale na ladjo.«²⁷

»Po prihodu Tereze in njene prijateljice tidve nista ostali doma v svoji rojstni hiši; nastanjeni sta bili nekje drugje. Njena opomba o »bolj ali manj revno« nam pove, da se stvari v njeni rojstni hiši niso veliko spremenile od njenega odhoda, to je v 14-ih letih. Njena rojstna hiša danes še vedno stoji. To je zgodba o deloma leseni hiši z ognjiščem v veži in predstavlja način bivalne kulture, ki je star najmanj 300 let. Revščina je zagotovila ohranitev ene od zadnjih lesenih hiš na domžalskem območju. /.../ Potovanje Tereze Kos nam daje vpogled v dejavnosti in deloma v razmišljanje ženske, ki je prišla (skupaj s svojo sestro?) iz New Yorka, da obišče sorodnike in prijatelje. Spoznamo družabno življenje na ladji, ladijski jedilnik (meni) in tudi dejstvo, da je njena družina doma revna in da se ni nič spremenilo, odkar je odšla. Dnevnik je dragocen dokument o potovanju – ki je sestavni del vsake individualne migracijske poti. Kot smo že omenili, se je Tereza Kos vrnila v svojo domovino za stalno nekaj let kasneje. Roman Kos ne ve točnega datuma njenega povratka. Kupila je hišo v Študi in se poročila in skupaj s svojim možem, ki je bil upokojeni finančni inšpektor, je - glede na dožemanje okoliških ljudi - živela precej udobno življenje iz svojih prihrankov. Z ozirom na okoliščine, iz katerih je izhajala, je napredovala na družbeni lestvici. Od svojih sovaščanov se je razlikovala po prestižnih predmetih in svojih oblačilih, ki so bila oblikovana po takratni ameriški modi in deloma tudi po tem, da ji potem, po povratku domov, ni bilo potrebno več delati. Priključila se je spet družinskemu življenju. Bila je botra vsem štirim

²⁷ Dnevnik Tereze Kos od 8. junija 1929 do 10. oktobra 1929, njen naslov: Teresa Kos, 615 Lelington Ave., New York City, U. S. A. (hrani Roman Kos).

fantom, njenim nečakom (otrokom Leopolda Kosa), ki je podedoval domačijo. Mama Romana Kosa je prevzela skrb za Terezo, ko je ostarela.«²⁸

Nekaj let kasneje se je za stalno vrnila v domovino (mogoče skupaj s sestro Frančiško, ki se je tudi vrnila v tistem času). Leta 1933, ko je bila stara 40 let, se je poročila s 43-letnim Matevžem Koželjem iz Preserij.

Slika 33: Terezija in Frančiška Kos v Ameriki.
(Arhiv R. Kosa)

Slika 34: Poročna slika Terezije Kos in Matevža Koželja. Ob poroki je bila Tereza stara 40 let, ženin pa 43 let. Na levi je Terezin brat Jernej Kos ml., ki je bil takrat star 61 let (arhiv R. Kosa).

Tereza in njen mož sta v Študi zgradila novo hišo in tam preživela svoje nadaljnje življenje. Tereza je umrla decembra 1973, njen mož Matevž pa leto zatem. Pokopana sta na novem domžalskem pokopališču v grobu Terezine sestre Frančiške. Prepis z nagrobne plošče: Terezija Koželj: 6. 10. 1893–16. 12. 1973, Matevž Koželj: 12. 9. 1890–26. 11. 1974.

Andrej Kos: Glede na to, da Franc Bernik (1923) navaja, da so se v Ameriko izselili trije iz Štude št. 21 (»Kos Andrej, Frančiška, Terezija«)²⁹, se pojavlja vprašanje, kdo je bil Andrej Kos. Njegovega imena ne zasledimo v nobenemu SA niti v evidencah Ellis Islanda. Glede na to, da Bernik ne omenja, da sta se iz Markuzove družine v Ameriko izselila Valentin in Mihael Kos, je očitno, da njegovi podatki niso povsem zanesljivi. Možno pa je, da se je v tistem času izselil tudi nek Andrej Kos, ki je bil njihov sorodnik s Podgorice, od koder njihov rod izvira. Lahko pa bi bil tudi sin Valentina ali Mihaela Kosa, ki sta bila v Ameriki.

Marija Kos se je rodila septembra 1897 v Študi 21 kot nezakonska Polonina hči. Njena mama Polona je bila tedaj stara 17 let in se je pet let kasneje poročila z Jernejem Kosom iz Srednjih Gameljn ter se preselila k možu. Kaj se je tedaj zgodilo z Marijo Kos, SA ne navaja. Navaja samo dopis »na Rovih«, iz česar bi lahko sklepala, da se poročila na Rovo. Zanimivo je tudi, da je Polona za svojo nezakonsko hči izbrala ime Marija. To je bilo ime dveh njenih

²⁸ Saša Roškar: Slamnikarice Abroad and at Home, Ladies and Entrepreneurs, chapter 5, zbornik Going Places, Slovenian Women`s Stories on Migration, urednika Mirjam Milhalčič Hladnik, Jernej Mlekuž, University of Akron Press; November 1, 2013, str. 171–211.

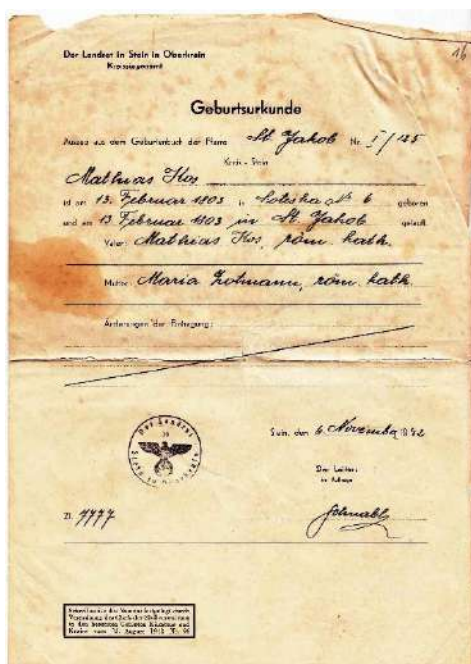
²⁹ Franc Bernik, 1923, str. 251.

sester, rojenih leta 1878 in 1890, obe pa sta umrli v zgornji otroški dobi. Morda je bil izbor imena znak spoštovanja in žalovanja za umrlima sestricama.

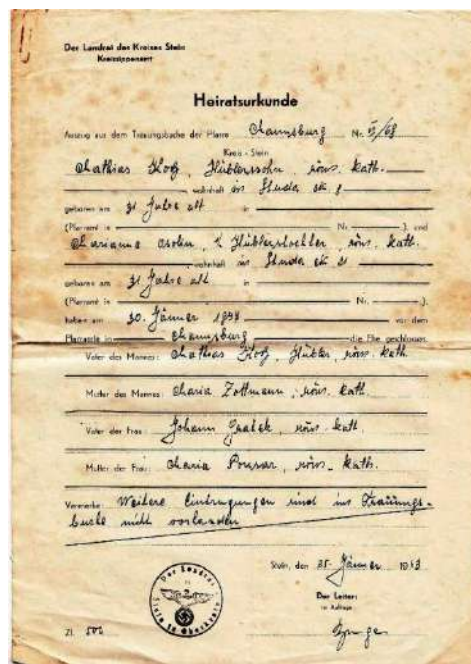
Marija Kos, nezakonska hči Jerce Kos, je prav tako dobila ime Marija. Rodila se je avgusta 1906 v Študi 21, ko je bila Jerca stara 24 let. Glede na to, da se je pet mesecev zatem Jerca poročila z Matijem Miklavčičem in da se je z njo v Šmartno pod Šmarno goro preselila tudi njena nezakonska hči Marija, lahko sklepamo, da je bil Miklavčič tudi njen oče.

5.4 DRUŽINA MATIJE KOSA IN MARIJANE OSOLIN, POR. KOS

Matija Kos se je rodil 13. februarja 1803 v Soteski št. 6 pri Šentjakobu, očetu Matiji in mami Mariji Zotman.

Slika 35: Rojstni list za Matija Kosa, roj. 13. 2. 1803, izdan v Kamniku, novembra 1942 (hrani R. Kos).

Slika 36: Poročni list za poroko Matija Kosa in Marijane Osolin, izdan v Kamniku, januarja 1943 (hrani R. Kos).

Matija Kos se je januarja 1837 poročil z Marijano Osolin. Poročni list, ki je bil izdan januarja 1943, dokazuje, da je bil Marijanin rojstni priimek Grahek, kar razodeva, da je bila vdova po Jakobu Osolinu, Matija Kos pa je bil njen drugi mož. Pri Markuzu je leta 1837 živela sama z dvema hčerkama in sicer s 6-letno Uršulo in 3-letno Terezijo Osolin ter s posvojencem Martinom, starim 8 let. Matija Kos in Marjana Osolin sta bila ob poroki stara 32 let. V zakonu so se jima rodili štirje otroci, od katerih pa dva nista preživela otroške dobe. Odrasla sta samo Jernej in Jožefa Kos. Ob rojstvu najmlajše hčere Jožefe sta bila Matija in Marijana Kos stara že 46 let. Franc Bernik (1923) navaja, da je bil Matija Kos gospodar na Markuzovi domačiji leta 1850 in sicer je bil »3/4 zemljak«.³⁰ Leta 1870 je kmetijo prepustil sinu Jerneju. Umrli je aprila 1881, star 76 let.

Marjana Grahek se je rodila aprila 1805 staršema Johanu Grahku in Mariji Pousar iz Ihana. Pri 26-ih letih se je poročila z Jakobom Osolinom, ki je bil takrat star 33 let in je živel na

³⁰ Franc Bernik, 1923, str. 54.

Markuzovi domačiji v Študi št. 21. V zakonu sta se jima rodili dve hčeri, Uršula in Terezija. Iz ljubljanske sirotišnice sta posvojila Martina Velepa, roj. 1829, ki je kasneje živel na Markuzovi domačiji. Jakob Osolin je umrl že julija 1936, star komaj 38 let. Marijana je postala vdova, sama je morala gospodariti na Markuzovi domačiji in skrbeti še za tri mladoletne otroke. Ker je bilo takšno življenje zelo naporno, se je dobrega pol leta po smrti prvega moža znova poročila. Vzela je enako starega Matija Kosa, s katerim sta imela še štiri otroke, zadnjo Jožefo pri starosti 46 let. Ko je bila stara 76 let, je še drugič postala vdova. Domačijo je že 11 let prej prevzel sin Jernej Kos. Umrla je decembra 1886, stara 81 let.

Avguštin (?) Kos je bil najstarejši sin Matije in Marijane Kos, rojen septembra 1837, deset mesecev po njuni poroki. Žal je umrl že kot otrok, star komaj dve leti.

Jernej Kos, ki se je rodil avgusta 1840, je preživel otroško dobo in kasneje, po poroki podedoval domačijo. Zapis o njem je v prejšnjem poglavju.

Frančiška Kos je bila tretji otrok Matije in Marijane Kos, rodila se je leta 1843, ko sta bila starša stara že 38 let. Žal ni preživela otroške dobe. Umrla je junija 1849, stara šest let.

Jožefa Kos je bila najmlajša hči Matije in Marijane Kos, rodila se je leta 1851, ko sta bila starša stara že 46 let. Njena sestra Frančiška je takrat že umrla. Jožefa se je leta 1881, ko je bila stara 30 let, poročila. Vendar pa je kmalu umrla in sicer leta 1893, stara 42 let. Poročena je bila samo 11 let.

Slika 37: Špela in Gal na starem domžalskem pokopališču pred grobom Jerneja Kosa (ml. in st.).

5.5 DRUŽINA JAKOBA OSOLINA IN MARIJANE GRAHEK, POR. OSOLIN

Jakob Osolin se je rodil aprila 1798 v Študi 21, staršema Mihaelu Osolin in Špeli (Elizabeti) Prevala, por. Osolin. Ko je bil star 33 let, se je poročil z Marijano Grahek, ki je bila sedem let mlajša od njega. Poročila sta se leta 1831, verjetno v predpustnem času, kakor je bil takrat običaj. Konec istega leta se jima je rodila hči Uršula, tri leta kasneje pa še Terezija. Kdo so starši leta 1828 rojene Marijane, ki jo SA navaja in naj bi kmalu umrla, bi bilo potrebno preveriti. Življenje Jakoba Osolina tako ostaja precej skrivnostno. Glede na njegovo starost

ob poroki, bi bilo mogoče tudi, da je bil vdovec. Ker z ženo nista imela veliko otrok, sta posvojila Martina Velepa iz ljubljanske sirotišnice. Jakob Osolin je umrl leta 1936, star komaj 38 let. V mrliški knjigi bi morda lahko odkrili razlog za tako zgodnjo smrt.

Marijana Grahek, žena Jakoba Osolina, je opisana že v prejšnjem poglavju.

Marjana Osolin se je rodila leta 1828, kar je bilo tri leta pred poroko Jakoba Osolina in Marijane Grahek. V rojstni knjigi Župnije Mengeš bi morali ugotoviti, kdo sta bila njena starša, da bi ugotovili sorodstveno povezavo z Jakobom in Marijano Osolin.

Uršula Osolin je bila najstarejša zakonska hči Jakoba in Marijane Osolin, ki se je rodila oktobra 1831 v Študi 21. SA navaja le še podatek, da se je poročila. Vsi ostali podatki so nama neznani in bi zahtevali nadaljnje raziskovanje.

Terezija Osolin je bila druga zakonska hči Jakoba in Marijane Osolin. Rodila se je oktobra 1834, tri leta za sestro Uršulo. Umrla je že leta 1848, stara komaj 13 let.

Martin Velep se je rodil leta 1829. Marijana in Jakob Osolin sta ga posvojila iz ljubljanske sirotišnice. SA ne navaja, da bi se poročil. Ker je napisan pri Markuzovi družini, sklepava, da je tam živel do smrti. Umrl je leta 1888, star 59 let.

5.6 DRUŽINA MIHAELA OSOLINA IN ŠPELE PREVALA, POR. OSOLIN

Zaradi skopih podatkov za naslednje družine, ki so živele na Markuzovi domačiji, ne moreva več sklepati na število članov, ki so na tej domačiji živeli. Ugotovila sva le to, kdo je gospodaril na njej.

Mihael Osolin se je rodil maja 1759 na Markuzovi domačiji staršema Janezu Osolinu in Poloni Lastovc, por. Osolin. Ko je bil star 30 let, se je poročil s Špelo (Elisabetho) Prevala, ki je bila 12 let mlajša od njega. Doma je bila v Župniji Ihan. Njun sin Jakob, ki je nasledil domačijo, se je rodil leta 1798, devet let po njuni poroki. Oče Mihael je bil ob Jakobovem rojstvu star 39 let, mati Špela pa 27. Sin Jakob je očeta Mihaela na Markuzovi domačiji nasledil leta 1831, ko je bil oče star že 72 let. Dve leti kasneje je umrl.

Špela (Elisabetha) Prevala, por. Osolin se je rodila v Župniji Ihan leta 1771. Že zelo zgodaj se je poročila, stara komaj 18 let. Njen mož Mihael Osolin je bil 12 let starejši. Po poroki leta 1789 se je preselila v Študo na Markuzovo domačijo, kjer se je leta 1798 rodil njun naslednik Jakob Osolin. Leta 1833, ko je bila stara 62 let, je postala vdova. Tri leta zatem je umrla.

Gašper Osolin se je rodil okoli leta 1751 in je živel na Markuzovi domačiji v času, ko je na njej gospodaril njegov brat Mihael Osolin. Njegova žena je bila **Špela**, hčerka pa **Mica**. Na Markuzovi domačiji sta tako živeli dve družini. Roman Kos to razlaga takole: »Gašper Osolin je bil Mihov brat in je najbrž nekaj časa stanoval »doma«, na št. 21, dokler si ni postavil nove hiše nasproti stare. Nastale so tri nove hiše (glej kataster 826 in 868). Najbrž so njihove hiše pogorele in so morali postaviti nove. Pri sosedu (vulgo ime pri Jozelnu) je bilo staro vulgo ime pri Gašperju.«

5.7 DRUŽINA JANEZA OSOLINA IN POLONE LASTOVČ, POR. OSOLIN

Janez Osolin se je rodil na Rovah okoli leta 1725. V predpustnem času, kot je bilo za poroke v tistem času običajno, 22. januarja 1750, se je poročil s Polono Lastovc, ki je bila hčerka Marka Lastovca iz Markuzove domačije v Študi. Poročila sta se v Mengšu. Devet let po poroki se jima je rodil sin Mihael, ki je leta 1789 prevzel gospodarjenje na Markuzovi domačiji. Če je Janez Osolin takrat še živel, je bil star okoli 64 let.

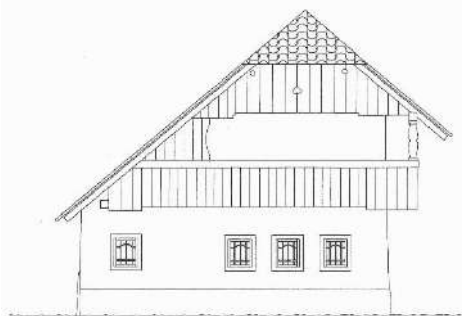
Polona Lastovc se je rodila na Markuzovi domačiji v Študi okoli leta 1725. V predpustnem času, januarja 1750, se je poročila z Janezom Osolinom iz Rov, ki so takrat spadale v Župnijo Nevlje. Devet let po poroki se jima je rodil sin Mihael, ki je leta 1789 prevzel gospodarjenje na Markuzovi domačiji.

5.8 DRUŽINA MARKA IN EVE LASTOVČ

Marko in Eva Lastovc sta bila starša Polone Lastovc, ki se je leta 1750 poročila z Janezom Osolinom, s katerim sta podedovala Markuzovo domačijo. Poleg Polone sta imela še hčerki: Marijo, rojeno leta 1726, in hčerko Nežo (Agnes), rojeno leta 1728. Verjetno je bilo otrok še več. Za vse manjkajoče podatke bi potrebovali še veliko dodatnega raziskovanja.

6 STAVBE IN PROSTORI MARKUZOVE DOMAČIJE

Markuzova kmečka hiša, kolikor jo je ostalo po zgraditvi nove hiše v neposredni bližini leta 1999, je bila leta 2008 natančno premerjena (arhitekturna izmera) s strani podjetja Metric d. o. o., Ljubljanska cesta 45, Kamnik (št. projekta 019/08). Odgovorni vodja projekta je bil Anin Sever, ki je bil tudi odgovorni projektant arhitekture, sodelavki pa Damjana Črček in Polona Hočevar Škofic. Skice se nanašajo na stanje avgusta 2008, ki se do danes ni spremenilo.

Skici 1: Fasada na zahodni strani.³¹

Skica 2: Fasada na južni strani.

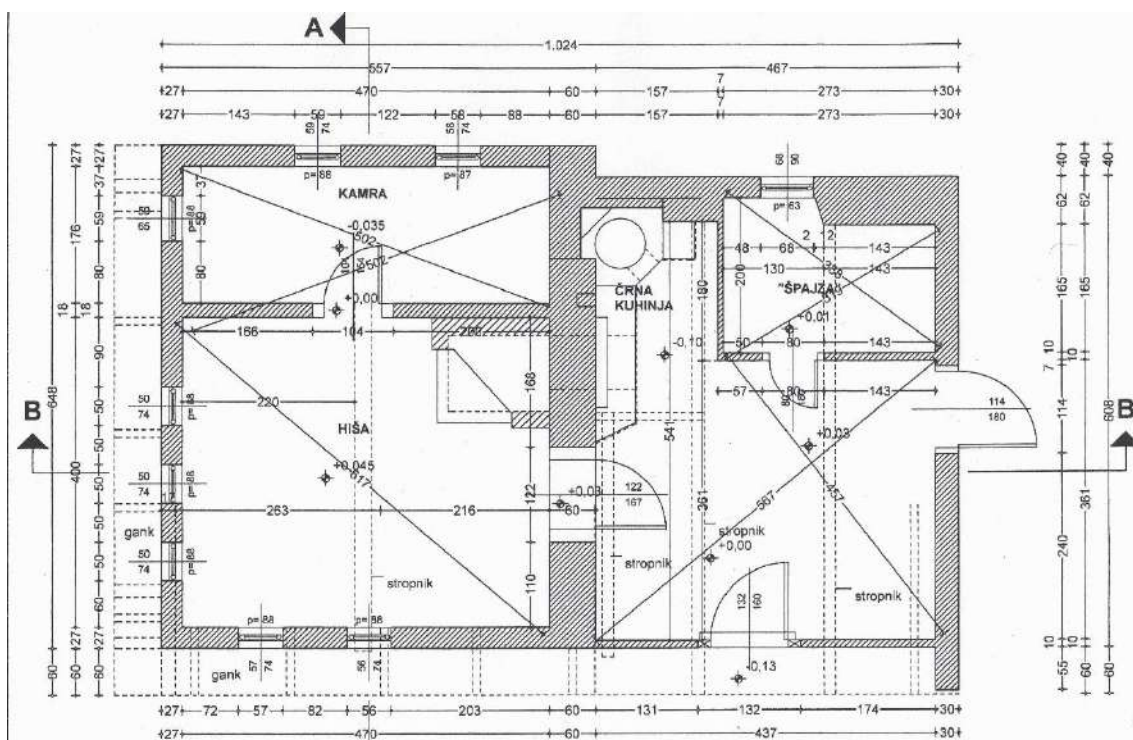
Iz skice fasade z zahodne strani, ki je obrnjena proti cesti, je razvidno, da ima Markuzova hiša tam tri okna skupaj in enega posebej. Roman Kos meni, da je bila hiša v predelu, kjer je danes eno ločeno okno, prizidana, kar dokazuje tudi podaljšan špirovec. V predelu, kjer so skupaj tri okna, je v notranjosti hiša, v predelu ločenega okna pa kamra. Nad okni je gank, kjer so sušili koruzo in druge pridelke. Na gank vodijo vrata s podstrešja.

³¹ Projektna dokumentacija, Metric d. o. o., Ljubljanska cesta 45, Kamnik, št. Projekta 019/08, Markusova hiša, Študljanska 12, Domžale, vrsta projektne dokumentacije: obstoječe stanje, avgust 2008.

Južna stran domačije je bila za življenje najbolj pomembna, saj je bil tukaj glavni vhod, pred njim pa klop. V predelu, kjer je v notranjosti hiša, sta še dva okna. Vsa okna imajo lepe, masivne kovane mreže. Nad vhodom in dvema oknomoma se po vsej dolžini hiše razprostira lesen gank, ki se nadaljuje na zahodno stran. Tudi na tej strani do njega vodijo vrata s podstrešja.

Slika 38: Mlada raziskovalca Gal in Špela z bratom Mihom (levo), 20. 2. 2020.

Skica 3: Tloris pritličja – konstrukcija, povzeto po projektni dokumentaciji Metric d. o. o.³²

³² Projektna dokumentacija, Metric d. o. o., Ljubljanska cesta 45, Kamnik, št. Projekta 019/08, Markusova hiša, Študljanska 12, Domžale, vrsta projektne dokumentacije: obstoječe stanje, avgust 2008.

Tloris hiše nam pokaže razporeditev prostorov v stanovanjskem delu Markuzove domačije. Na zahodni strani sta hiša s krušno pečjo in kamra v prizidku. Nosilni stropnik (tram, ki nosi, drži strop) poteka čez sredino hiše in se na južni steni konča nad oknom, na drugi strani hiše pa se konča nad vrati v kamro. Takšna postavitev nosilnega stopnika je precej nenavadna.

Predel veže s črno kuhinjo je na južni strani lesen. Stara in dokaj enostavna so tudi vhodna vrata v hišo. Nekoč je bila veža prehodna in je imela vrata tudi na severni strani hiše. Na mestu nekdanjih vrat so potem vzdali okno in severovzhodni del veže pregradili za dokaj prostorno shrambo (špajzo). Veža s črno kuhinjo je najbolj preprosta oblika kuhinj (za dimnicami), ko se kuhinja še ni ločila v poseben prostor. Nad ognjiščem je lesen obok iz vrbovega šibja, ki je prestrezal iskre, stropa pa nekoč v veži ni bilo in se je dim valil v ostrešje in skozi streho ven.³³

7 KAKO SO ŽIVELI NA MARKUZOVI DOMAČIJI PRED POL STOLETJA?

Najin sogovornik Roman Kos je na Markuzovi domačiji preživel svoje otroštvo in mladost. Zato naju je zanimalo, kako so živeli na Markuzovi domačiji v času njegovega otroštva, pred približno petdesetimi leti. Z njim sva se o načinu življenja pogovarjala 28. januarja 2020.

Slika 39: Markuzovo domačijo nama je 20. februarja 2020 razkazal Roman Kos.

Kako ste živeli v stari Markuzovi hiši, ko ste bili še otrok?

Oče in mama sta živela v njej skoraj do smrti. Dobro leto sta bila v novi hiši, prej pa ves čas v stari. Živeli smo skoraj popolnoma enako kot prejšnje generacije. Glavni dejavnosti sta bili poljedelstvo in živinoreja. Bili smo skoraj samooskrbni. Kupili smo samo sol, sladkor in olje. Vse ostalo smo pridelali doma. Glavne kulture so bile namenjene za prehrano živali in pa za

³³ Fanči Šarf: Vrste ognjišč na Slovenskem in njih današnje stanje, Slovenski etnograf, letnik 16/17, 1963–1964, dostopno na <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-AAXJITKM/ea2633a6-5ffc-4cdd-b416-90e8b9eae736/PDF>, 20. 2. 2020.

ljudi. Od žit sta bili v glavnem pšenica in oves, ajda se je pa v tistem času izrodila. Ko je bil oče še mlajši, do leta 1960, so pridelovali tudi ajdo. Še prej so imeli tudi lan, spomnim se, da so bili še eni snopiči pod streho, kar pomeni, da so se tudi s tem ukvarjali. Ajda potrebuje izredno čist zrak, takrat pa je industrija že na veliko onesnaževala zrak, česar se takrat nismo tako zavedali in ajda ni več obrodila. Cvetela je, rasla je, ni pa naredila zrn. Počasi je potem izginila, sedaj pa se spet vrača, ker je ozračje čistejše. Poleg tega smo sadili še koruzo, krompir, repo, kolerabo, zelje, peso, krompir, korenje, fižol in še kaj, vse, kar se je rabilo za živino in za ljudi. Vse to je bilo na njivah, nekaj smo hranili v kleti, nekaj pa v zasipnicah. Poleg tega pa je bil še vrt, kjer je rasla čebula, česen, solata, peteršilj in druga zelenjava, ki se rabi vsak dan. V vrtu so se pripravljale tudi sadike in posajene so bile tudi rastline za seme.

Koliko ste imeli pa živine?

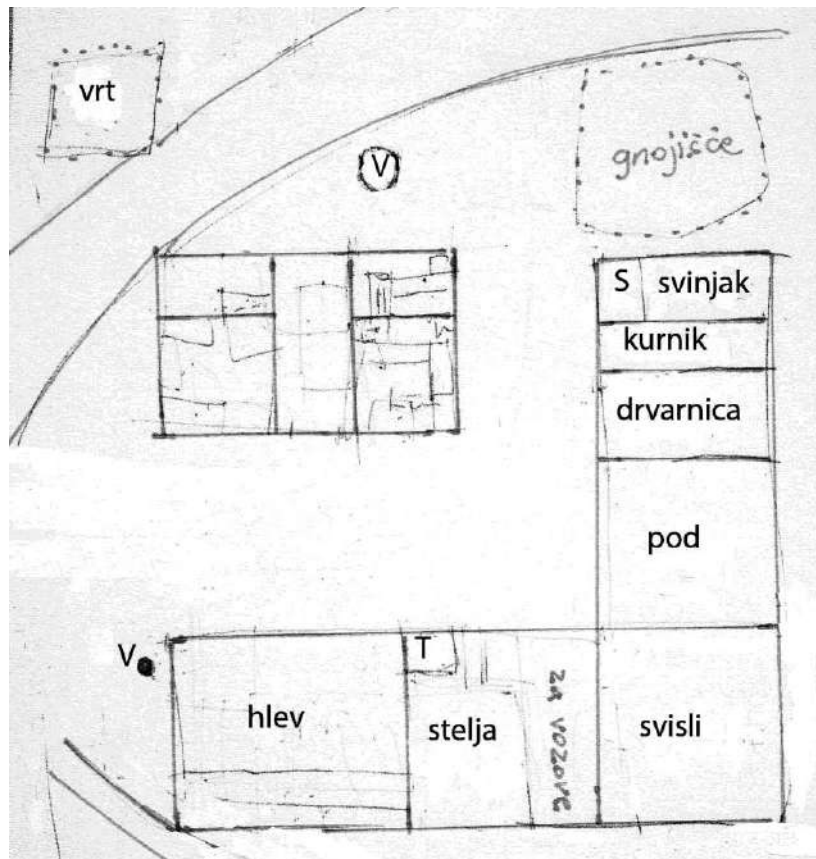
V hlevu je bilo štiri ali pet krav, včasih tudi koza, en do dva konja. Konj je bil tisti, ki je vse pripeljal domov, oral, branal ipd. Kasneje je brat imel še zajce. Imeli smo tudi prašiče, od dva do štiri. Ponavadi sta bila dva za doma, dva pa so prodali. Mlade so kupili, potem pa so jih zredili. Ko sem bil še otrok, pa smo imeli tudi svinjo, da je imela prašičke. Imeli smo torej hlev, svinjak, kurnik, brat je uredil zajčnik. Pri hiši so bile še mačke in pes.

Kdaj ste podrli gospodarski del?

Pozimi leta 1968 je sneg podrl streho nad štalo, a je vseeno funkcionirala naprej z improvizirano streho. Ko pa se je ta del na novo delal, se je podrl še ostali del, ker je bil v zelo slabem stanju, tam je bil pod, drvarnica, svisla. Svisla so bila prostor za slamo, otepe. Steljnak je bil pa posebej, za steljo. Na stari sliki domačije je vse to vidno. Na vogalu je bil pod, potem so bila svisla in steljnak, en del je bil za vozove (šupa), drugi pa za steljo. Imeli smo tudi »trahtar«, kakor smo rekli, kjer smo zvrha dol nametali seno. Na podu je bila slamoreznica, kjer se je pozimi rezalo seno in slamo za krave.

Ali bi lahko narisali skico vaše hiše in gospodarskega dela, tudi tistega, ki ga ni več?

V stanovanjskem delu je hiša, kamra, črna kuhinja, veža, cimer, pa shramba. Potem, ko se je oče poročil, je tam naredil kuhinjo. Pred tem se je vse kuhalo v krušni peči. V hiši je krušna peč. Ves ta najstarejši del hiše je ohranjen. V kasneje dozidanem delu, ki danes manjka, sta bila še dva prostora. Na tem mestu je sedaj že del nove hiše. Tisti del smo podrl malo pred letom 2000. Včasih so bila v veži še ena vrata, vhod na vzhodni strani, in še ena na nasprotni strani, na zahodu. Tako, da je bil v veži prehod z ene na drugo stran hiše. Na drugi strani je bil v bližini vodnjak. Ne vem točno, kako je izgledal. Ko sem pripravljaj temelje za novo hišo, sem tam naletel na obod nekdanjega vodnjaka. Ta vrata so kasneje zazidali in naredili špajzo. In pod špajzo klet. Poleg hiše je bilo gospodarsko poslopje v obliki črke L. Med poslopljema je bilo prehodno dvorišče. Tako, da si k hiši lahko prišel z dveh strani. Okoli hiše je »glavna« cesta, ena pot je šla še zadaj za gospodarskim poslopljem. Tam je bil sadovnjak in kozolec. Na drugi strani te poti je bil že sosed. V gospodarskem posloplju (z juga) je bila najprej štala, potem je bil »trahtar« za seno, to je bil lesen stolp, kot škatla, odprtina, da si od vrha nametal navzdol seno, ga potem spodaj vzel in nesel v štal. K »trahtarju« je bila prislonjena lestev, da si lahko prišel na podstrešje, kjer je bilo seno. Zadaj za njim je bil kot za steljo, poleg pa je bil prostor za vozove. V vogalu gospodarskega posloplja so bila svisla, prostor za slamo. V črki L je bil nato pod, drvarnica in na koncu svinjak in kurnik. Poleg njega je bilo pa stranišče na štrbunk. Zadaj za svinjakom in straniščem je bilo gnojišče.

Skica 4: Tloris gospodarskega poslopja v času, ko je imelo še obliko črke L.

Legenda: V - vodnjak, T - »trahtar« za seno, S - stranišče na štrbunk.

Slika 40: Pogled na nekdanji hlev danes. Nanj spominja komat in rešet. Roman Kos ima danes v njem delavnico.

Slika 41: V nekdanjem hlevu še danes gnezdiyo lastovke. Vračanje lastovk na domačijo je dalo priimek prednikom pred 300 leti (Lastovc).

Pri štali je bila šterna. To je v bistvu ročna vodna črpalka. Star vodnjak na drugi strani stanovanjske hiše je bil skopan v tla do podtalnice. Ne vem ali so imeli vitel ali ne, tako kot so bili narejeni taki vodnjaki. Na tej strani pa je bila samo v tla zabita cev, po kateri smo črpali vodo. Notri ima tesnilo in potem črpa vodo. Tukaj je talna voda visoka. Prej je bila talna voda v globini dveh metrov, sedaj pa je nekje v globini štirih metrov.

Zadaj za stanovanjsko hišo, kjer je bil star vodnjak, sta rasli dve jablani, čez cesto pa smo imeli sadovnjak in pa vrt »gartl«.

Na dvorišče si pripeljal z vozom s te ali z one strani. Bilo je prehodno, zapeljal si na dvorišče na tisti strani, kjer ti je trenutno bolj ustrezalo. Pravzaprav odvisno, kaj si pripeljal ali odpeljal.

KUHANJE IN PREHRANJEVANJE

Kako se je kuhalo v črni kuhinji?

V kotu je bil kotel, kjer se je kuhalo za živali, za prašiče. Tam, kjer je bil kotel, sem največkrat kuril jaz. V kotel sem naložil krompir, kolerabo, repo, zalil z vodo in to se je potem skuhalo. Zakuril sem spodaj. Ko je bilo kuhano, se je dalo v škof in pretlačilo. Če je slučajno kaj ostalo od kosila, se je dodalo zraven, pa še malo otrobov in to smo dali prašičem. Za ljudi so kuhali v peči. Ohranjene imamo še tri ali štiri lonce (piskre), litoželezne, emajlirane. Stara mama je vse jedi kuhala v peči. Ko pa je k hiši prišla moja mama, ko sta se starša poročila, je oče naredil kuhinjo s klasičnim zidanim »šporhetom«. Peč se je potem uporabljala samo še za pečenje kruha in sušenje sadja.

Slika 42: V delu veže je črna kuhinja, kjer so kurili krušno peč, v kotlu pa kuhali hrano za prašiče.

Slika 43: Med številnimi orodij, ki so jih uporabljali za kurjenje, kuhanje in pečenje v krušni peči je bila tudi posebna ponev za praženje kave.

Kakšna pa je bila ta nova kuhinja?

V njej je bil zidan štedilnik (šporhet) na drva, kavč, kredenca in pa miza s stoli. Potem smo v tej kuhinji jedli. Vsi smo se zbasali semkaj.

Kaj pa je bilo v prostoru poleg nove kuhinje?

Zraven je bila soba mojih staršev. V njej je bila zakonska postelja, pa en špampet, pa še en kavč. Najmlajši je ležal v špampetu, dva sta bila na kavču na koncu, drugi so pa spali v kamri in v hiši. Poleg staršev in otrok je pri nas živela še teta.

Katera teta je to bila?

To je bila očetova sestra Ana, ki se ni poročila. Ana je bila vseskozi doma (umrla je leta 1998). Kasneje, ko se je pozidalo novo gospodarsko poslopje, je bila v njem narejena tudi soba zanjo.

V novi kuhinji je mama kuhala in tam ste tudi jedli. Kje pa je bila shramba?

Shramba je bila v veži. Ko si prišel v hišo, je bil del pod vežo skopan, podkleten. V veži si dvignil lesen pokrov in šel v klet. Tam smo hranili krompir, kolerabo ... Jabolka pa so bila na podstrešju, pa tudi čebula (pokrita, da ni zmrznila) in drugo.

Kako je bilo z dimom, ko ste zakurili krušno peč?

Včasih je šel dim iz peči enostavno navzgor, pod streho. Če je bil nizek zračni pritisk, je bilo dima do polovice veže, zato je vse črno. Pred ognjiščem na stropu je lesena, pletena košara, kjer se je dim ustavil. To je bila dimkamra. Znotraj košare so bile palice, na katerih so visele klobase. Tam se je prekajevalo meso. Na vrhu, na podstrešju pa so bile kokoši, da so bile pozimi na toplem.

Slika 44: V veži je tudi lestev, ki vodi na podstrešje. Poleg lestve je danes tu kredenca, ki je stala v novi kuhinji.

Slika 45: Lesena košara nad kuriščem za krušno pečjo, ki je lovila dim. Tako izgleda na podstrešju.

Pred kuriščem, pred vrati peči so bila kovinska vrata, ki si jih samo prislonil, ko si peč zakuril. Z različnim kotom si reguliral dotok zraka, ko pa ni bilo več ognja, pa kolikor bo šlo toplote ven in kolikor je bo ostalo znotraj. Dim je šel pri teh vratih ven in navzgor.

Slika 46: Črno ostrešje domačije kaže na to, da je dim uhajal na podstrešje, saj dimnika niso imeli.

Slika 47: Na podstrešju so v visokih lesenih skrinjah hranili žito.

Ali veža ni imela stropa?

Imela je lesen strop. Okoli te odprtine, pokrite s polkrožnim pletenjem iz vrbovih vej, kjer je šel dim pod streho, so bile ravne lesene deske. Dimnika ni bilo. Ker je šel dim direktno na podstrešje, še danes vidimo črne špirovce, ki so impregnirani z dimom, stari več sto let. Tega niso nič popravljali, tako je ostalo. Na sliki se vidi črn les, razen v tistem delu, ki je bil na novo zaprt. Na podstrehi pa v bistvu ni bilo ničesar, razen skrinj za žita, omara za prekajeno meso, jabolka, čebula pa koruza na ganku.

Kako je bilo pa z vodo?

Vodo smo črpali iz šterne, vodovod je prišel kasneje, ko sem bil star nekje 10 do 12 let (opomba: med 1965 in 1967). Sami smo morali skopati jarke. Prej pa smo vodo nosili iz šterne. Vodo si najprej načrpal in jo nato v vedru prinesel v hišo. Včasih so jo hranili v čebru in jo nalivali s korcem, potem sta ga zamenjala vedro in zajemalka. Uporabljali smo jo za pitje, kuhanje, za vse, še največ pa za napajanje živine. Pozimi je voda velikokrat zmrznila. Če je ostala v cevi, jo je lahko tudi razneslo. Zato smo morali vodo »spustiti dol«, kakor smo rekli, da ni ostala v cevi.

Slika 48: Sestra Meta in mama pri vodnjaku okoli leta 1966 (arhiv R. Kos).

Ali se je to dalo narediti?

To ni bil problem. Da ne ostane v cevi, dvigneš tesnilo (da ni več vakuuma) in jo spustiš navzdol, da je cev prazna. Potem pa jo moraš naslednji dan toliko zaliti, da spet potegne. Če nisi tega naredil, je zmrznila. Naredil se je leden čep, ki si ga moral z vročo vodo odtajati, včasih celo z ognjem.

Bilo je tudi dosti nošenja vode, kajne?

Ja, seveda. »Prinesi vodo, prinesi to, prinesi ono.«

Kako je potekala peka kruha?

Samo ob sobotah se je pekel kruh. Mama je spekla sedem velikih hlebcev, za vsak dan enega. Nisi smel kar sam iti in odrezati kruha, kadar bi hotel. Samo takrat, ko so bili obroki, smo ga dobili. Kruh je bil pod ključem takrat, ko sem bil še zelo majhen, kasneje ne več. Mama ga je hranila v špajzi. V mentrgi, ki je bila hkrati kuhinjska miza s pokrovom, ga je zamesila. Moko je najprej presejala in ga nato zamesila.

Kje pa ste dobili moko?

Približno enkrat na mesec smo žito s konjem vozili v mlin v Bišče k Feliksu. Tam smo dobili moko: belo, polbelo, črno in otrobe. Iz tega, kar si tja prinesel, si potem dobil moko, deset odstotkov pa je odvezel mlinar za mletje.

Kje pa ste doma hranili moko in kako je potem potekala peka kruha?

Moka je bila v špajzi. Kolikor jo je mama potrebovala, jo je presejala, posolila, dodala kvas, vodo in zamesila. Mentrga je bila kar velika. Za sedem hlebcev je bilo potrebnega veliko testa, zato je bilo potrebno močno mesiti. Pri naslednjem mesenju je šlo testo že v peharje,

kjer je vzhajalo. Te smo dali v hišo, na toplo. Ko je bilo testo vzhajano, je morala biti peč pripravljena za vstavljanje hlebcev. Z grebljico se je prej razprostrta žerjavica pogrebla na rob k vratom peči, da je nastala neka toplotna bariera. Potem se je s posebno metlo, ki je bila narejena iz koruznega ličkanja, pometlo. Spomnim se, da sem jaz največkrat popravljaj to metlo. Na držaju je prerezana, tja se da ličkanje, da nastane nekakšna bunka. Z njo pometeš in pobrišeš po peči. Ko je bil čas, da se vzhajano testo da v peč, je mama vzela lopar, otroci pa smo hitro nosili peharje. Vsakega je posebej prekucnila na lopar, pomokala, zarezala in še z nečim premazala, se mi zdi, ter dala v peč. Drugega za drugim, čim hitreje je moralo biti to narejeno. Ko je bilo po dobri uri pečeno, so se hlebci s posebno lopatico vzeli iz peči. Narobe obrnjene smo jih dali v peharje, kjer so se ohladili. Zelo so dišali, da te je zelo mikalo, da bi kje kaj odlomil. No, saj včasih smo to tudi naredili.

Kakšne vrste kruha ste pekli? Verjetno niste pekli belega kruha.
Ne, to je bil polbel ali črn kruh.

SPANJE

Veliko otrok je bilo pri hiši. Ali ste otroci spali po dva skupaj?

Kot sem že omenil, so v cimru, poleg očeta in mame, spali še eden v špampetu in dva na kavču. Včasih sta tudi v špampetu spala dva. Eden je spal v kuhinji, kjer je bil divan. Dva sta spala v kamri. V hiši potem ni bilo več jedilnega kota, zato je bila miza na sredini. Ob stenah pa so bile tri postelje. Spomnim se, da sva potem v kamri spala midva z bratom, ko sva bila že malo večja. Bilo je mrzlo kot vrag. Na oknih so bile ledene rože, samo eno steklo je bilo na oknu in povsod je pihalo noter. Kovter je bil tanek. Ko si šel ležat, si moral biti pol ure čisto pri miru, da si se malo ogrel.

Slika 49: V bogkovem kotu po ureditvi nove kuhinje ni bilo več prostora za jedilno mizo, pač pa so bile ob stenah tri postelje. Miza je stala sredi prostora (foto: Miha Prajs).

Tisti, ki so spali bližje peči, so bili na boljšem, ali ne?

Niti ne, ker se peč običajno ni kurila. Topel prostor je bila edino kuhinja, kjer se je vsak dan kurilo v šporhetu. Peč pa se je v glavnem kurila samo takrat, ko smo pekli kruh. Edino, če je bilo res prav hudo mraz, smo malo zakurili. Peč je potem držala toploto kar nekaj časa, naslednji dan je bilo še toplo, približno dva dni je bilo topleje.

Tudi v spalnici staršev je bil verjetno mraz?

Ja, seveda. Povsod je bil mraz. V mrzlem se je spalo.

Kje pa ste hranili obleko?

V spalnici je imela mama en kosten, kot so rekli tej omari, pa v kamri je bila omara takoj za vrati in v hiši en predalnik, a nismo imeli prav veliko oblek, ni bilo tako, kot sedaj.

DNEVNA OPRAVILA

Katera so bila za vas vsakdanja opravila?

Bolj ali manj smo vsi delali kmečka opravila. Ko si bil manjši, si delal tista, katera si fizično zmogel. Poleg tega so starejši otroci vedno čuvali mlajše. Najbolj si bil povezan s tistimi sorojenci, ki so bili po starosti pred in takoj za tabo. Nekateri pa so bili že tako odrasli, da so bili za nas, mlajše, že v čisto drugem svetu. Vedno vsak dan zjutraj in zvečer je bilo potrebno nakrmiti živali, skidati gnoj, prinesiti nastilj, skuhati hrano za prašiče, nakositi svežo travo za krave, pozimi pa pripraviti seno (rezanco). Z živalmi se je v glavnem ukvarjal oče, mamino vsakdanje delo je bila jutranja in večerna molža in skrb za hrano za prašiče in kokoši. Ljudje so hodili k nam po mleko, imeli smo deset do enajst strank. Potem se je včasih zgodilo, da je mleka zmanjkalo za nas. Za stranke pa smo ga morali imeti, da smo jih obdržali. Takrat smo pili črno kavo.

Ali ste kokošja jajca tudi prodajali?

Ne, te smo v glavnem porabili doma pri kuhi in peki. Imeli smo približno dvajset kokoši, pa petelina.

Kaj ste delali čez dan? Recimo, kje ste delali nalogo?

To je bila pa težava. Niti prostora za svojo torbo nisem imel. Kamor sem jo odložil, je že nekoga motila. Največkrat sem nalogo delal v kuhinji ali pa za mizo v hiši. Ampak prej sem moral poiskati torbo.

Katera so bila vaša opravila spomladi in poleti?

Ko se je spomladi malo otoplilo, se je začelo najprej gnojenje s hlevskim gnojem, oranje in potem sejanje in sajenje. Ko je bilo to narejeno, je bilo potrebno okopavati, kjer je že malo zraslo, potem se je začela košnja. Oče je še do leta 1970, ko sem bil jaz star 15 ali 16 let, kosil ročno s koso, potem pa smo kupili motorno kosilnico. Zgodaj zjutraj je odšel (ob štirih do petih) kosit, včasih mu je šel kakšen starejši brat pomagat. Kosil je tja do osmih, devetih. Takrat mu je eden od otrok prinesel malico oziroma zajtrk (fruštek) in tisto, kar je oče pokosil, je raztrosil. Potem je oče kosil še vse do dvanajstih. Takrat je nekdo prišel, da je tisto, kar je bilo prej pokošeno, obrnil, pa to, kar je oče na novo pokosil, raztrosil. Potem, ko smo imeli traktor in kosilnico, sem sam enako površino (pol hektarja travnika) pokosil v eni uri in pol, on pa je kosil štiri dni. Enkrat je izračunal, da je ročno kosil več kot 70 let. Pri spravljanju sena je moralo biti pet ljudi, da je šlo hitro. Delali smo vse ročno, na roke smo vse skupaj zgrabili, ročno naložili na voz, dva sta nakladala, dva sta zadaj grabila, eden je bil na vozu, eden pa pri konju. Ko smo seno pripeljali domov, ga je bilo potrebno zmetati na

podstreho in ga čim bolj potlačiti, da je zavzelo čim manj prostora. Če seno ni bilo dovolj suho, smo ga zložili v kozolec. Ko se je po določenem času posušilo, smo ga s kozolca naložili na voz, pripeljali domov in zmetali na podstreho. Košnji je sledila žetev. Ko je bilo žetve konec, se je začela že druga košnja. Ni bilo ne konca ne kraja, vmes je bila še mlačev.

Ali ni bilo včasih tako, da so si sosedje pri košnji in žetvi pomagali in je kosilo več koscev hkrati?

Tedaj ni bilo več tako. Nekateri kmetje so bili že motorizirani, kar je veljalo predvsem za mlajše kmete. Pri košnji si niso več pomagali med seboj. Moj oče pa je bil malo starejši, pa je vse novosti nabavil malo kasneje, modernizacija je bila počasnejša. Ko je bil še mlad, pa se je počelo tako. Nekaj strojev, ki so jih rabili samo sezonsko, recimo plug za izkopavanje krompirja, so nabavili v španoviji, trije kmetje skupaj.

Slika 50: Mlačev žita z mlatilnico na dvorišču, okoli 1965 (arhiv R. Kosa).

Kako je potekala mlačev in koliko ljudi je pri tem sodelovalo?

Imeli smo svojo mlatilnico. Imam fotografijo (opomba: fotografija zgoraj), kjer se vidi, kako je to bilo. Da je mlačev potekala nemoteno, je bilo potrebnih najmanj sedem ljudi, od tega je bilo pol otrok, ki so opravljali dela, ki niso bila pretežka in so jih zmogli. Najprej smo sredi dvorišča postavili mlatilnico tako, da je bilo okoli nje dovolj »operativnega« prostora. Dodali smo elektromotor in jermenje za pogon. Med tem časom, ko so nekateri pripravljali mlatilnico, je dvojica šla z vozom h kozolcu po snope. Naložila sta jih poln voz in ga pripeljala k mlatilnici. Mlačev se je lahko začela. Eno delovno mesto je bilo na vozu, kjer se je odvezovalo snope in jih podajalo glavnemu mlatiču, ki je te snope razprostiral in porival v mlatilnico (to je po navadi počel najstarejši brat). To je teklo kot po tekočem traku, dokler ni na vozu zmanjkalo snopov. Naslednja opravila so bila še: spravljanje omlačenega žita z grabljami izpod mlatilnice na kup poleg mlatilnice in odstranjevanje plev (tudi z grabljami), ravnanje omlačene slame in dajanje te na kup, kjer je najmlajši član mlačve držal poresvo (povesvo) in nato povezovanje te slame v otepe. Ravnanje slame in povezovanje v otepe je bila po navadi domena mame in očeta. Ko je bil omlačen en voz, smo šli seveda po drugega in tako naprej, vse dokler ni bilo omlačeno vse žito. Včasih je mlačev trajala par dni. Po mlačvi je bilo potrebno pospraviti vse otepe v svisla in seveda »spejklati« vso pšenico in jo znositi na podstreho v skrinje.

Ali ste kdaj mlatili tudi na podu s cepci?

Imeli smo tudi cepce. Oče jih je uporabil, ko je delal škopnike iz ržene slame, ki smo jih imeli za slamnato streho. Tako je pripravljaval slamo za streho, za kritino. Rž je bilo potrebno ročno omlatiti s cepcem, potem slamo počesati in zavezati, da so bili pripravljene škopniki, kakor smo jim rekli.

Katera so bila vaša opravila jeseni in pozimi?

Košnju otave in mlačvi je sledilo pobiranje krompirja, pa ostalih pridelkov, kot so koruza, korenje, pesa, zelje, pa repa že skoraj tik pred snegom. Potem se je njiva preorala in sejalo se je ozimno žito. Pa zelje se je narezalo in dalo kisati. Za to je služila ogromna kad. Repe niti nismo kisali ali pa malo manj, zelja pa veliko. Eni so čistili zelje, eden ga je ribal, eden ga je tlačil v kadi. Otroci smo tlačili zelje bos ali v čistih, novih škornjih. Zelje se je potem uporabljalo celo zimo, dokler je bilo. Jeseni smo tudi ličkali koruzo. Ogromno dela je bilo.

Poleg poljedelskega in živinorejskega dela so se veliko ukvarjali tudi z različnimi rokodelskimi deli. V hiši, tam, kjer je peč, so na drogovih nad pečjo še vedno vidne zareze. Zakaj imajo drogovi te zareze? Zato, ker je na klopi ob peči nekdo sedel, ravnal žico tako, da jo je vlekel preko droga nad pečjo in z njo vezal lončene piskre. Tako so mu podaljšali uporabnost. Če je bil lončeni lonec obdan s kovinsko mrežo, se ni razletel, tudi če je počil. V peči so bili lonci kovinski ali glineni. Glineni pa, če jih porivaš po peči sem ter tja, hitro počijo. Vem tudi, da je ena teta delala predpražnike iz ličkanja. Pozimi so bile še koline. Prejšnje generacije pa so se pozimi ukvarjale tudi s slamnikarstvom.

Slika 51: Na krušni peči so imeli lesene deske, na katerih so lahko ležali in se gregli.

Slika 52: Na drogovih nad krušno pečjo se poznajo zareze od žice, s katero so vezali glinene lonce.

Ali nam lahko poveste, na kakšen način so se vaši predniki ukvarjali s slamnikarstvom?

Bolj intenzivno so se s tem ukvarjale starejše generacije. Od tet sem slišal, da se je v glavnem samo teta Ana ukvarjala s pletenjem kit. Prejšnja generacija pa bolj, saj so štirje odšli tudi v Ameriko. Prava domača obrt pa se je v hiši dogajala nekje med letoma 1800 in 1850. O tem priča posebna lesena preša z lesenimi modeli, ki je bila shranjena na podstrehi in je sedaj razstavljen kot eden zelo redkih eksponatov v Slamnikarskem muzeju.

PREŽIVLJANJE PROSTEGA ČASA

Ali ste šli kdaj na dopust?

Ne, nikoli. Prvič sem šel na morje, ko sem bil star 11 let in to z gasilci. Počitnic ni bilo. Ko si bile, smo delali. Oče in mama sta šla kdaj za kakšne dve do tri ure od doma, mi ostali pa smo dežurali, da jima zvečer ni bilo treba iti v štalo. Sestra je pomolzla krave, ostali pa smo naredili vse preostalo delo. Takih primerov ni bilo veliko, lahko bi jih preštel na prste.

Kaj pa otroci, ali ste se kaj igrali, kako in kje?

Smo se. V glavnem smo se igrali ob praznikih pa ob nedeljah. Med tednom ni bilo časa. V glavnem smo se podili za vodo (Bistrico, Račo ...), pa po hosti. Šli smo se razne ravbarje pa žandarje in take reči, z loki, fračami itd., pa seveda nogomet. Pozimi smo se hodili v Ihan malo sankat, v Brinovčevo vas. To je griček v Prelogu, zdaj je tam že vse pozidano. Na teh kucljih okrog, na bližnjih gričkih smo se sankali. Nekateri so imeli tudi smuči, ki so bile lesene. Smučarskih čevljev nismo imeli, smuči si samo nataknil in jih malo zapel. Pa je tisto kmalu padlo dol, sneg se je nabiral nanje in kaj se je polomilo. Nekega strašnega užitka ni bilo.

Ali ste se šli pozimi kakšne družabne igre?

Tega se ne spomnim. Spomnim pa se, da smo morali velikokrat prebirati kakšna žita, fižol in podobno.

V Ladijskem dnevniku stare tete Terezije je omenjeno, da so k njej starejši hodili kartat.

Ja, starejši so kartali pri njej. Imela je tudi gramofon, tako da so imeli pri njej »žurke«. Imela je že drugačne navade. Vsi tisti, ki so prišli iz tujine, kjerkoli so že bili, so videli svet, zato so malo drugače gledali na vse.

Slika 53: Oče, mama ter Lado in Milena Kozina na obisku, posneto v hiši okoli leta 1980 (arhiv R. Kosa).

Kdaj ste pa pri vas dobili radio in kdaj televizijo?

Radio smo dobili, ko sem bil star devet let. Tega se dobro spomnim. Bilo je leta 1964, tam nekje. Radio Slavček je bil. Brat ga je šel iskat, jaz pa sem v kamri gledal skozi okno in ga čakal, kdaj bo prišel, on pa je prišel z druge strani. In potem sem kar naenkrat zaslišal neko muziko, ko so v kuhinji že poslušali radio. Še preden pa smo imeli ta radio, je imel sosed

radio na slušalke. To je bila radioamaterska zadeva. Spomnim se, da je imela ena soseda že televizijo, potem smo vsi hodil tja. Takrat so predvajali še beograjski dnevnik. Otroci smo sedeli pod mizo, bila nas je polna kuhinja. Potem smo televizijo kupili tudi pri nas. Postavili smo jo v hišo. Otroci smo se že malo razleteli, doma sta bila samo mama, ata in pa mlajši otroci, zato je bilo pri hiši že več prostora. Televizijo smo postavili v hišo tako, da smo jo gledali s klopi ob peči.

UMIVANJE IN ČISTOČA

Ali ste imeli stranišče zunaj?

Ja, zunaj. Stranišče v hiši smo imeli šele potem, ko sem naredil novo hišo, prej ne. Na stranišče smo hodili ven, kar je bilo posebno v mrazu zelo »super«, pa še precej daleč je bilo. Za ponoči pa so nam služile kahle.

Če pa je bilo zelo mrzlo, smo za nočno gretje uporabljali kamen ali opeko. V pečici segreto opeko si ovil v krpo in dal v posteljo. To je bil neke vrste termofor.

Na začetku še žimnic ni bilo, ampak smo imeli cehte, ki so bile napolnjene s koruznim ličkanjem. Ko je bila cehta nova, je bilo to super. Bolj ko se je bližala pomlad, manj je bilo ličkanja, bolj je bilo vse zdrobljeno, ko si ležal na njej. Ličkanje je bilo zato potrebno vsako leto menjati, tako kot slamarice, ker se je slama tudi zdrobila. A ličkanje je bilo boljše kot slama.

Umivanje pa je potekalo takole: voda se je segrela v šporhetu, v kotličku. Imeli smo visok šporhet s kotličkom in pekačem. Generalno umivanje je bilo ob sobotah. Vsak si je pripravil kad ali čeber. V njem si se cel umil. Najprej si se umil po obrazu, pa roke in trup, na koncu pa še noge. V glavnem smo se umivali v kuhinji. Za vsakdanje umivanje rok pa je služil lavor. Umivali smo si tudi zobe. Ko je prišel vodovod, smo imeli umivalnik v kuhinji. V stari hiši pa nikoli nismo imeli kopalnice. Poleg šporheta smo potem imeli še majhen bojler. Če sta druga dva porabila vodo, si moral čakati, da se je spet segrela.

Slika 54: Leopold Kos z lavorjem, okoli 1940 (arhiv R. Kosa).

Slika 55: Leopold Kos pred plevnikom, okoli 1965 (arhiv R. Kosa).

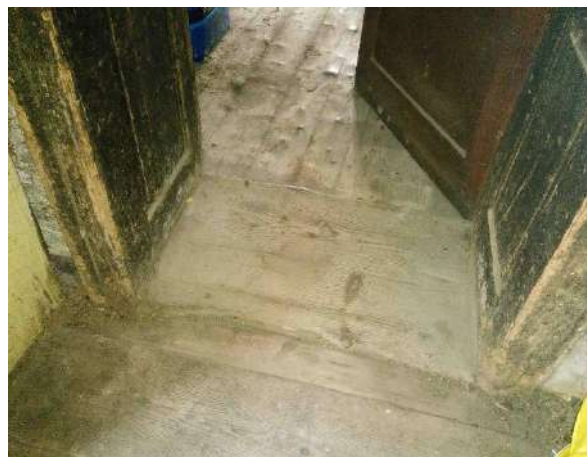
Na začetku je mama hodila prat še na potok. To so bile žehte, ki so vsebovale naslednje postopke: kuhanje perila v kotlih, mencanje, spiranje. Zdi se mi, da je bila žehta enkrat na teden, ob petkih. Vsak konec tedna pa se je cela bajta poribala.

Kakšni so bili tlaki?

Vsepovsod so bile na tleh lesene deske, tudi v veži in vse je bilo potrebno poribati. To smo delali tudi otroci. Hudo je bilo, ko si poribal, pa ti je kdo takoj »potacal«. Da se je posušilo, smo položili časopisni papir. Ves čas je bilo potrebno nekaj delati, otroci pa najraje ne bi delali in bi raje počeli kaj drugega. A ko si prišel do določene starosti, so bile tvoje delovne naloge že določene, starejši pa so imeli že druge, glede na fizične sposobnosti.

Slika 56: V ozki in podolgovati kamri sta spala dva člana družine.

Slika 57: Na tleh so imeli povsod lesene deske, ki so jih ribali vsak teden. Na sliki je prehod med vežo in hišo.

Kdaj ste porušili pod in velik del gospodarskega poslopja?

To je bilo nekje med letoma 1970 do 1972, ko sem bil v srednji šoli. Star sem bil 15 let, sosed pa 13, ko sva med počitnicami sama zidala. Naredili so stebre in plato, nato pa je bilo potrebno malo pozidati višji del, kjer smo imeli seno. Sama sva zamešala in naredila malto, sama sva jo znosila »gor« in pozidala 562 kvadrovcev. To še danes stoji tako, kot je bilo. Edino malo krajše je.

Slika 58: Gospodarsko poslopje danes. Pred njim še danes raste trta. Posadil jo je oče okoli leta 1930.

Slika 59: Pogled na gospodarsko poslopje z vzhodne strani, kjer poteka stranska cesta.

PREVOZNA SREDSTVA

Kakšna prevozna sredstva ste uporabljali takrat?

Imeli smo dva lesena voza, eden je bil lojtrnik, eden pa je imel diro. Kolesa sta imela lesena, da je vse odskakovalo in ropotalo, pa mazati jih je bilo potrebno. »Gumiradel«, kakor smo

rekli vozu z gumijastimi kolesi, smo dobili okoli leta 1960. S tem se je bilo pa lepo peljati. Oče je imel zelo rad konje, ki so dobro tekli. Zmeraj je imel bele konje, na pol lipicance, šimeljne. Te konje smo tudi jahali. S konjem si voz pripeljal h kozolcu, za nazaj pa si konja jahal, seveda brez sedla. Brat je celo sodeloval v enem indijanskem filmu, ki so ga snemali za Savo v Šentjakobu. Naokrog so iskali kmečke fante s konji, da so bili v filmu statisti, da so potem tam jahali. Spomnim se celo naslova tega filma: *Pirati z Misisipija*. Dobro so plačali za konja in za tisti čas, ko so ga prebili tam in fantje so radi šli. Dali so jim lasulje in obleko, da so bili Indijanci.

Druga prevozna sredstva pri hiši so bila kolesa. Koleslja pa pri nas nismo imeli, tudi drugi ne, ponekod so imeli zapravlživčka.

Prvi traktor smo dobili relativno pozno. Zdi se mi, da šele okoli leta 1980, mogoče malo prej. Na začetku je zamenjal konja. Uporabljali smo iste priključke, ki jih je prej vlekel konj. Počasi pa smo kupili nove traktorske priključke. Glavni problem je bilo oranje. Če si oral z enim konjem, ga nisi smel preveč trpinčiti, ker je zelo težko vleči plug. Zato smo si za oranje izposodili še sosedovega konja, kjer so imeli tudi enega. Kadar je oral sosed, je vzel našega, kadar pa smo orali mi, pa njegovega, da sta bila dva, ko se je oralo. Oče je držal plug, eden pa je poganjal, kot smo rekli. Spomnim se, ko sem hodil ob konju še ves slaboten, pa me konj ni ubogal. Nekaj časa traja, da prideš do te moči, da se navadiš, da obvladaš žival. Morali smo zjutraj vstati in iti z očetom orat. Potem pa smo poganjali konja po njivi gor in dol vse do dvanajstih.

Se pravi, da so bili pri vas vedno konji tisti, ki so orali ali vlekli voz in niste imeli volov?
Enkrat smo imeli eno kravo, ki je tudi nekaj delala.

NASLEDSTVO NA KMETIJI

Ali je oče delal tudi potem, ko je ostarel?

Vse življenje je delal, do zadnjega.

Kdaj ste potem vi prevzeli kmetijo?

To je bilo par let pred očetovo smrtjo, leta 1996.

Kako je izgledala štala?

Prvotno je bilo tako, da so bile na eni strani konj in krave, na drugi pa tudi krave in telički, na sredi pa koza, če smo jo imeli. Potem pa smo štalo preuredili tako, da smo imeli žleb pod oknom in so bile vse krave obrnjene v isto smer, proti oknu. Na eni strani je bil še prostor za telička, na nasprotni strani pa je bil konj.

Vsaka žival potrebuje gibanje. Tem velikim živalim pa to ni bilo omogočeno, saj so bile v hlevu ves čas privezane. Ali jih niste nikoli spustili na pašo?

Tak je bil (in je še vedno) sistem hlevske živinoreje. Žival je morala biti privezana. Enkrat je oče kupil kravo bohinjko in sem jo parkrat peljal na pašo. Pa je bila ena »žleht« krava, ki je kar šla proti meni tako, da sem bil jaz prej doma kot krava. Zoprna je bila, bi me kar sunila z rogovi.

Krave imajo mleko le, če imajo teličke. Kako pogosto ste jih dali osemenjati in kdo je to počel?

Gledalo se je, da so telile ena za drugo, tako da je bila vseskozi približno enaka količina mleka. Če mleko prodajaš strankam, je to zelo pomembno. Če bi telile vse naenkrat, bi imeli eno obdobje ogromno mleka, potem pa nekaj časa nič. Včasih so vozili krave k bikom, potem pa so prešli na umetno oplojevanje, ki je bilo bolj zanesljivo in bolj praktično. Ko je krava imela svoj čas, se je enostavno poklicalo osemenjevalca.

Kako dolgo so bili telički pri kravi in do katere starosti ste jih gojili?

Telički so bili pri kravah do teže nekje sto kil, potem pa so se prodali. Če pa je bila telička z dobrim poreklom, se je ta »privezala«, kot smo rekli, in se pustila za nadaljnjo rejo in se je potem prodala kot telica (mlada krava) ali pa je ostala doma in je nadomestila staro kravo.

Ali ste imeli tudi mačke in psa?

Psa in mačke smo imeli z namenom. Pes je bil čuvaj, mačka pa je lovila miši. Ni bila zato, da bi bila v hiši, čeprav se je rada crkljala in je bila pri očetu pogosto v naročju. To ni bil notranji maček. Prišel je v hišo, a je šel potem ven. Pes je bil v glavnem izpuščen, čeprav je bil tudi na verigi. Vedno je šel z nami na polje, tekkel je za vozom. To ni bil pasemski pes, ampak lokalni mešanec, majhen kužek Šeki.

Ali menite, da so imeli starši zato veliko otrok, ker je bilo na kmetiji veliko dela?

Najbrž eno in drugo. Malo glede na to, »kolikor jih bog da«, malo pa tudi kot delovno silo. Pri delu na kmetiji so vedno rabili dosti rok. Če gledam po ostalih kmečkih hišah, je bilo povsod tako.

Hvala vam za pogovor!

8 RAZPRAVA IN SKLEPNE UGOTOVITVE

8.1 PRIMERJAVA UGOTOVITEV S TEORETIČNIM DELOM

Najina raziskava je potrdila, da se način proizvodnje in nivo gospodarsko-tehnične razvitosti odraža tudi v načinu bivanja. Na Markuzovi domačiji so se preživljali s poljedelstvom in živinorejo. Vsa opravila, ki so jih prebivalci te domačije opravljali skozi leto, so bila povezana s tema dejavnostnima. Ugotovila sva, da je bila še v drugi polovici 20. stoletja večina opravil ročnih (košnja trave, žetev, spravlanje sena, ličkanje koruze, sajenje krompirja, okopavanje, sejanje žita, krmljenje živine itd.). Edino mlačev žita je bila že deloma strojna, z mlatilnico. Pri Markuzovih so imeli svojo mlatilnico, kar ni bilo ravno običajno in bolj kaže na to, da je bila Markuzova kmetija relativno velika. Nivo tehnične razvitosti takratne družbe se kaže tudi pri prevoznih sredstvih. Prevažali so se s kmečkim vozom, ki ga je vlekel konj, ali pa s kolesi.

Deloma se je potrdila tudi povezanost življenja družine z njihovo posestjo. Nekoč na kmetih niso spali samo v stanovanjskih hišah, ampak tudi v hlevih, na senikih itd. V 50. letih in naprej na Markuzovi domačiji tega ne zasledimo več. Bila pa je še živa navada, da so npr. zajtrk nosili očetu na travnik, kjer je že od ranega jutra kosil travo.

V raziskovalni nalogi sva raziskovala vseh sedem funkcij kmečkega doma: 1. kurjenje, 2. kuhanje, 3. razsvetljavo, 4. zauživanje hrane, 5. spanje, 6. shranjevanje pridelkov, hrane, vode, posode, obleke, orodja in drugih reči in 7. higienske in druge razmere. Ugotovila sva, da so kurili na drva v zidanem štedilniku in krušni peči. Pozimi so večinoma spali v mrzlih sobah, saj so krušno peč kurili le enkrat na teden zaradi peke kruha. Še najtopleje je bilo v novo zgrajeni kuhinji, kjer so zidani štedilnik kurili vsak dan. Razsvetljavi nisva posvečala veliko pozornosti, saj so že imeli elektriko. Hrano so zauživali v novozgrajeni kuhinji in ne več ob bogkovem kotu v hiši. Ker je bilo pri hiši veliko otrok in neporočena teta, so spali v vseh prostorih, razen v veži. Tam, kjer je bil v veži nekoč prehod z ene na drugo stran hiše, so naredili shrambo, veliko poljedelskih pridelkov pa so hranili tudi v kleti pod njo, nekaj pa na podstrešju in v zasipnicah. Do leta 1965 niso imeli vodovoda in so vodo črpali iz »šterne«. Stranišče je bilo precej oddaljeno, zunaj poleg svinjaka, zato so si ponoči pomagali z nočnimi posodami. V vseh prostorih so imeli po tleh lesene deske, ki so jih vsak teden poribali.

V članku Toneta Ravnikarja iz leta 1986 (*Je Markuzova hiša v Študi najstarejša?*) avtor navaja, da »... je imela $\frac{3}{4}$ grunta in je spadala pod župnišče Kamnik.« Da so imeli lastniki Markuzove domačije $\frac{3}{4}$ grunta, navajajo tudi zapisi v SA. Mag. Blaž Otrin nama je pojasnil, da je grunt obsegal približno 20 hektarjev obdelovalne površine, kamor so šteli tudi gozd. V Ravnikarjevem članku pa je napačno navedeno župnišče, kamor naj bi spadala Markuzova domačija. Naselje Študa nikoli ni spadala v kamniško župnijo, ampak v Župnijo Mengeš, ki je starejša od kamniške župnije.

V raziskavi sva potrdila, da je na Markuzovi domačiji živel Lastovčev rod, kakor je v svojem članku navedel že Tone Ravnikar. Zapisal je: »Tu je dolga leta živel "Vastovčev" rod, čeprav so sedaj lastniki te domačije Remci, domače - vulgo ime pa je še naprej ostalo.« Čeprav sva raziskala vse lastnike Markuzove domačije od danes do leta 1720, pa lastnikov s priimkom Remc nisva zasledila. Roman Kos nama je pojasnil, da so Remci doma na sosednji domačiji, vulgo ime Gvastovc (Hlastovc). Na indikacijski karti je vulgo ime Hlastovc, lastnik pa Remc / Hlastovc/ Andrej.

Avtor članka, Tone Ravnikar, pa je verjetno že raziskoval Markuzov rod, saj je zapisal: »Prvi podatek za Vastovčev - Lastovčev rod zasledimo v rojstni knjigi župnije Mengeš, ko je bila 5. 7. 1588 Juriju in Neži Lastovc rojena hčerka Marjeta. Priimek Lastovc je obstajal v Študi več stoletij. Tako ga zasledimo tudi še 8. 11. 1750, ko se je Polona, hčerka Marka Lastovca, poročila z Janezom, sinom Lovrenca Osolina, ki je bil doma na Rovah pri Radomljah.« Prav zadnje omenjeno sva potrdila tudi z najinim raziskovanjem. Poleg tega sva ugotovila, da je imela Polona še najmanj dve sestri (Nežo, roj. 1728 in Marijo, roj. 1726). Polonina starša pa sta bila Marko in Eva Lastovc.

V brošuri *Mesto Domžale, sprehod skozi prostor in čas* (2006) je zapisano, da hišno ime Markuz izvira iz imena lastnika Marka ali Markusa. Naju je raziskovanje pripeljalo do okoli leta 1700, ko naj bi se rodila Polonina starša Marko in Eva Lastovc. Kljub temu, da gre za ime Marko, pa verjetno to še ni tista oseba, ki je dala domačiji ime, saj so se hišna imena oblikovala že prej, v 16. stoletju. Mogoče pa je sklepati, da se je ime Marko ponavljalo iz roda v rod, kot se je kasneje dvakrat ponovilo ime Jernej Kos.

Ugotovila sva, da je v Študi v času Marka Lastovca živela tudi družina Janeza Lastovca. To mogoče potrjuje trditev v omenjeni brošuri, ki navaja: »Imel je še dva brata Jozo in Primoža,

ki sta zgradila svoji hiši na očetovem posestvu ter sta vse do danes ohranili hišni imeni po njunih tedanjih lastnikih (Jozel, Primoževc).« Vsekakor bi morali te povezave še raziskati.

V teoretičnem delu sva spoznala tudi nekaj značilnosti Markuzove kmečke hiše. Ugotavljava, da so se vse opisane značilnosti ohranile do danes. V njej lahko še danes opazujemo črno kuhinjo, kjer je tudi kotel za kuhanje hrane za prašiče in mesteje (odprtina pred kuriščem kmečke peči),³⁴ krušna peč, kamra itd. Še vedno hranijo pribor za britje iz leta 1877 in poslikane suhe buče, v katerih so shranjevali semena. Poleg tega hranijo še številne zanimive predmete iz nekdanjih časov, kot so npr. lončeni in kovinski lonci, veslica, burkle, lopar in drugi pripomočki za krušno peč, košare, peharji, solnica, mernik, rešeta, pletena košara za dojenčke, petrolejke, tehtnica, kredenca, predalniki, pa plug, kosa, komat, nemška čelada iz druge svetovne vojne in še veliko drugega. Tone Ravnikar je članek o Markuzovi domačiji objavil v Slamniku leta 1986 (4. 6. 1986, leto XXV, št. 9, str. 20). To pa je bil čas, ko je bilo v Markuzovi kmečki hiši stanje podobno kot danes. Spremenilo se je le to, da so porušili cimer (spalnico staršev) in novozgrajeno kuhinjo z zidanim štedilnikom, kjer so okoli leta 1998 začeli graditi novo stanovanjsko hišo.

Slika 60: Poslikane suhe buče so uporabljali za shranjevanje semen.

Slika 61: Delček nekdanjega trama, na katerem je vrezana letnica 1601.

8.2 KAJ NAM POVE RODOVNIK MARKUZOVE DOMAČIJE?

Raziskovanje prebivalcev Markuzove domačije sva začela z družino Romana Kosa. Njegov oče Leopold Kos (roj. 1909) se je leta 1941 poročil z osem let mlajšo Ivano Velkavrh iz Srednjih Jarš. V zakonu se jima je v obdobju od leta 1942 do leta 1956 rodilo osem otrok, od katerih je Marjeta (roj. 1944) umrla kot otrok. Roman Kos je bil predzadnji otrok in najmlajši izmed štirih sinov.

Leopold Kos se je v Markuzovi domačiji rodil staršema Jerneju Kosu (roj. 1872) in Mariji Gregorec (roj. 1881), ki je bila pred poroko doma iz Podgorice 3. Poročila sta se leta 1908 in sta imela do leta 1919 sedem otrok. Jerneja Kosa je zaznamovala tudi prva svetovna vojna, saj je bil mobiliziran na rusko fronto in je bil od leta 1915 v ruskem ujetništvu. Vsi njegovi sorojenci so se poročili in odselili, Leopold pa je nadaljeval kmetovanje na domačiji.

³⁴ Mesteje, <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=mesteje>, 11. 2. 2020.

Jernej Kos (roj. 1872) se je rodil kot drugorojenec v družini Jerneja Kosa starejšega (roj. 1843) in Marije Erklavc (roj. 1848), ki je pred poroko živela v Študi št. 1 (pri Rožmanu). Poročila sta se leta 1870, do leta 1893 pa se jima je rodilo 12 otrok, od katerih so štirje umrli do starosti petih let. Frančiška (roj. 1870), Valentin (roj. 1876), Mihael (roj. 1886) in Terezija (roj. 1893) so se izselili v Ameriko. Frančiška in Terezija Kos sta se v začetku tridesetih let vrnila v domovino. Terezija Kos se je leta 1933 poročila z Matevžem Koželjem. Status animarum navaja še podatke za nezakonski hčeri Polone Kos (Marija Kos, roj. 1897) in Jerce Kos (Marija Kos, roj. 1906). Vsi tisti, ki so preživeli otroško dobo, so se poročili in odselili, razen Jerneja, ki je nadaljeval gospodarjenje na Markuzovi domačiji.

Jernej Kos starejši (roj. 1843) se je rodil kot drugorojeni otrok staršema Matiji Kos (roj. 1805) in Marijani Grahek (roj. 1805) v njenem drugem zakonu. Najprej je bila poročena z Jakobom Osolinom (roj. 1798), zaradi česar se je preselila na Markuzovo domačijo. Z Jakobom sta imela v zakonu dva otroke, iz ljubljanske sirotišnice pa sta posvojila Martina Velep. Ker pa je Jakob Osolin po petih letih zakona umrl, je Marijana na domačiji ostala sama z majhnimi otroki. Zato se je kmalu drugič poročila. Njen drugi mož je bil Matija Kos, ki je takrat živel v Študi 8. Z njim je imela še štiri otroke, a so od vseh v obeh zakonih rojenih otrok preživeli le trije in posvojenec Martin Velep. Domačijo je leta 1870 nasledil edini sin, ki je preživel otroštvo, to je bil Jernej Kos.

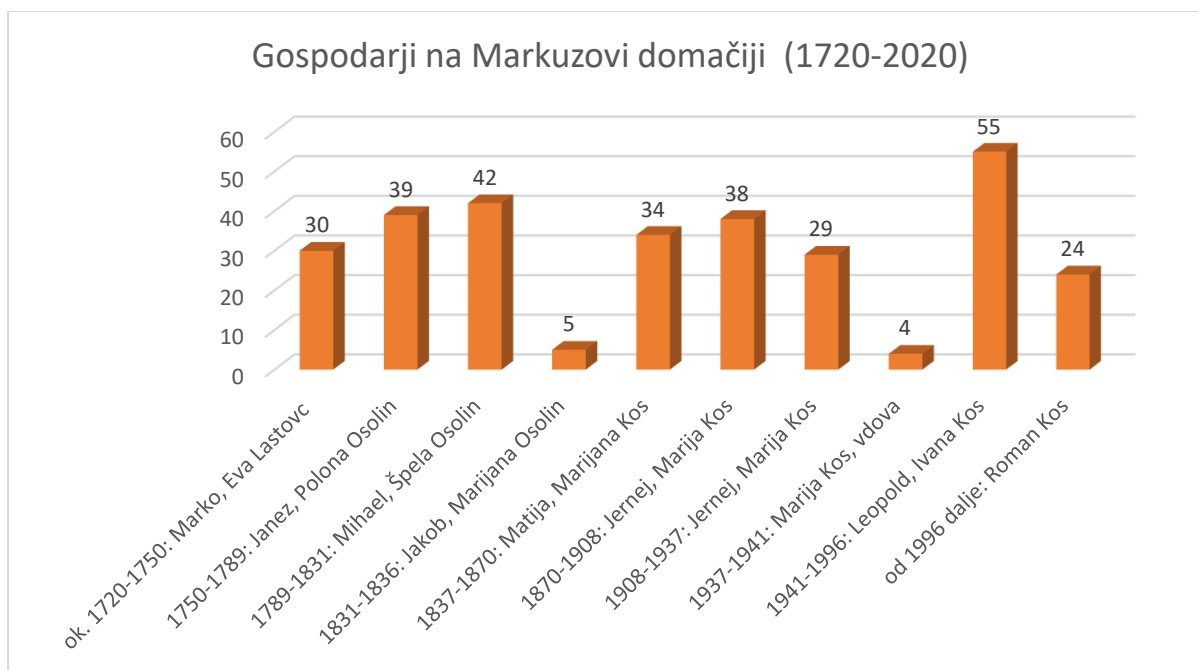
Jakob Osolin se je rodil na Markuzovi domačiji leta 1798 staršema Mihaelu Osolin (roj. 1759) in Špeli Prevala iz Ihana (roj. 1771). Kdo so bili še ostali člani družine, ki je takrat živela pri Markuzu, bi morali še raziskati. Mihael Osolin se je rodil staršema Janezu Osolinu, ki je bil doma iz Rov (Župnija Nevlje) in Markuzovi Poloni Lastovc. Poročila sta se v Mengšu leta 1750. Starša Polone Lastovc sta bila Marko in Eva Lastovc. Poleg Polone sta imela še več otrok, odkrila pa sva le hčerki Marijo (roj. 1726) in Nežo (roj. 1728). Tukaj se naša zgodba konča, bi jo bilo pa zelo zanimivo nadaljevati. Kako si sledijo gospodarji na Markuzovi domačiji, prikazuje spodnja preglednica.

Preglednica: Prebivalci Markuzove domačije in njeni gospodarji

<i>Roj. leto</i>	<i>Ime in priimek</i>	<i>Opombe</i>	<i>Obdobje gospodarjenja</i>
...	Marko Lastovc	naslednik	ok. 1720 – 1750
...	Eva ...	žena Marka Lastovca	
1726	Marija Lastovc		
1728	Neža (Agnes) Lastovc		
	...		
ok. 1725	Polona Lastovc	naslednik	1750 – 1789 39 let
ok. 1725	Janez Osolin	mož Polone Lastovc	
1751	Gašper Osolin		
1756	Špela Osolin		
...			
1759	Mihael Osolin	naslednik	1789 – 1831 42 let
1771	Špela Prevala	žena Mihaela Osolina	
...			
1797	Marija (Mica) Osolin		
1798	Jakob Osolin	naslednik	1831 – 1836 5 let
1805	Marijana Grahek	žena Jakoba Osolina	
+ 1828	Marijana Osolin		
1829	Martin Velep	posvojen iz sirotišnice v Lj.	

1831	Uršula Osolin		
+ 1834	Terezija Osolin		
1805	Matija Kos	2. mož Marijane Grahek naslednik	1837 – 1870 34 let
+ 1837	Avguštin ? Kos		
+ 1843	Frančiška Kos		
1851	Jožefa Kos		
1840	Jernej Kos (st.)	naslednik	1870 – 1908 38 let
1848	Marija Erklavec	žena Jerneja Kosa st.	
1870	Frančiška Kos		
+ 1874	Arne Kos		
1876	Valentin Kos		
+ 1878	Marija Kos		
1880	Polona Kos, por. Kos		
1882	Jerca Kos, por. Miklavčič		
1884	Frančišek Kos		
1886	Mihael Kos		
+ 1888	Ana Kos		
+ 1890	Marija Kos		
1893	Terezija Kos, por. Koželj		
1897	Marija Kos	nezak. hči Polone Kos	
1906	Marija Kos	nezak. hči Jerce Kos	
1872	Jernej Kos (ml.)	naslednik	1908 – 1937 29 let
1881	Marija Gregorec	žena Jerneja Kosa ml.	4 leta kot vdova
1912	Valentin Kos		
1913	Ana Kos		
1914	Brigita Kos, por. Dane		
1919	Jerca Kos, por. Močnik		
1909	Leopold Kos	naslednik	1941-1996 55 let
1917	Ivana Velkavrh	žena Leopolda Kosa	
1942	Gregor Kos		
1943*	Ana Kos por. Jagodic		
+ 1944	Marjeta Kos		
1946*	Jernej Kos		
1950*	Danica Kos por. Prusnik		
1953*	Martin Kos		
1955*	Roman Kos	naslednik	od 1996 dalje
1956*	Marjeta Kos por. Avguštin		
		skupaj 52 oseb	

Legenda: nasledniki so obarvani sivo, + so umrli kot otroci, * še živijo.

Ugotoviva lahko, da sta na Markuzovi domačiji najdlje gospodarila Leopold in Ivana Kos (1941–1996), nato Mihael in Špela Osolin (1789–1831), Janez in Polona Osolin (1750–1789) in Jernej in Marija Kos – starejša (1870–1908). Najkrajši čas je na domačiji gospodaril Jakob Osolin, ki je umrl pri starosti 38 let. Da sta Marko in Eva Lastovc na Markuzovi domačiji gospodarila približno 30 let, so le najine domneve, ki bi jih morali z nadaljevanjem raziskave še potrditi.

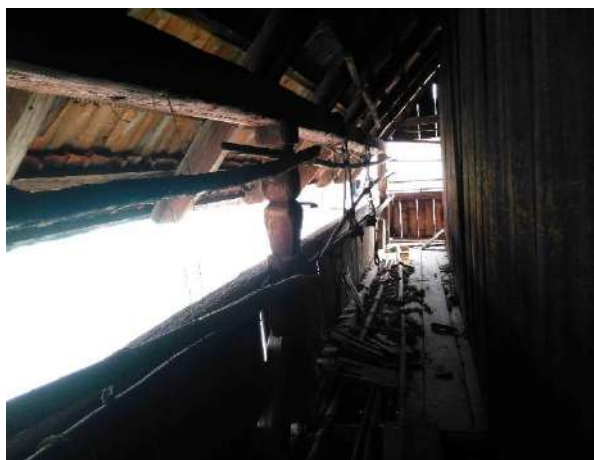
<i>Ponavljajoča se imena</i>	<i>Rojstvo osebe s tem imenom</i>	<i>Število imen</i>
Marija	1726, 1797, 1848, 1878, 1890, 1897, 1906, 1881	8
Jernej	1840, 1872, 1946	3
Ana	1888, 1913, 1943	3
Polona	ok. 1725, 1880	2
Špela (Elizabeta)	1771, 1756	2
Mihael	1759, 1886	2
Marijana	1805, 1828	2
Martin	1829, 1953	2
Terezija	1834, 1893	2
Franciška	1843, 1870	2
Valentin	1876, 1912	2
Jerca (Gertrudis)	1882, 1919	2
Marjeta	1944, 1956	2

Izmed 52. imen, ki so vključena v rodovnik prebivalcev Markuzove domačije, se nekatera večkrat ponavljajo. Ugotovila sva, da se največkrat ponovi ime Marija (8-krat), Jernej in Ana (po 3-krat), deset imen pa po dvakrat (Franciška, Jerca, Marijana, Marjeta, Polona, Špela in Terezija ter Valentin, Martin in Mihael).

8.3 KAKO SO ŽIVELI NA MARKUZOVI DOMAČIJI SREDI 20. STOLETJA?

Način življenja na Markuzovi domačiji se je v zadnjem stoletju nekoliko spremenil. Spremembe so se zgodile ob poroki Leopolda Kosa leta 1941. Takrat je Leopold nekdanjo

shrambo spremenil v novo kuhinjo, v katero so postavili zidan štedilnik, kredenco in divan. Za shrambo se uredili severovzhodni del veže tako, da so zazidali nekdanja vrata proti severu in namesto njih vzdali okno ter tam uredili dokaj prostoren prostor.

Slika 62: Na gank vodijo vrata s podstrešja.

Slika 63: Eno izmed oken na zahodni strani hiše z današnjo hišno številko Študljanska cesta 12.

Tudi gospodarsko poslopje se je spreminjalo. Na kartah franciscejskega katastra iz okoli leta 1826 sta bila kmečka hiša in gospodarsko poslopje vzporedna. Na katastrskem načrtu iz leta 1868 pa je kmečka hiša opazno skrajšana, gospodarsko poslopje pa dobi obliko črke L. V novejšem času je prišlo do sprememb leta 1968, ko je sneg podrl streho nad hlevom. Takrat so ta del naredili na novo, obenem pa so podrli pod, drvarnico in svisla, ki so bili v zelo slabem stanju. Gospodarsko poslopje od takrat dalje nima več oblike črke L. Kakor je vidno na starih fotografijah, je bila Markuzova domačija še pred drugo svetovno vojno v celoti krita s slamo. Na kmečki hiši so slamo nadomestili z opeko okoli leta 1925, novo gospodarsko poslopje pa bilo zgrajeno leta 1972.

KUHANJE IN PREHRANJEVANJE

Markuzova kmečka hiša ima vežo s črno kuhinjo, ki so jo za kuhanje uporabljali do leta 1941. Potem so v črni kuhinji kuhali le še v kotlu za prašiče, pa enkrat na teden so v krušni peči pekli kruh. Kuhali so le še na zidan štedilnik v novozgrajeni kuhinji. Imel je tudi že kotliček za vodo in pekač. Tam je bila tudi miza, za katero so jedli. Miza je bila mentrga, ki je služila tudi za mesenje testa za kruh. Krušna peč ni imela dimnika, pač pa je šel dim v velbasto pleteno košaro, kjer so prekajevali meso, in naprej na podstrešje. Če pa je bil nizek zračni pritisk, je bila ob kurjenju krušne peči zadimljena vsa črna kuhinja. Shramba (špajza) je bila v veži (za kruh, mleko itd.), pod njo v kleti so hranili krompir, kislo zelje itd., nekatere pridelke pa tudi na podstrešju (žito, sadje). Moka je bila shranjena v špajzi. Pekli so polbel ali črn kruh. Žito so vozili v Feliksov mlin v Bišče približno enkrat na mesec.

SPANJE

Ker je bilo veliko otrok, so spali skoraj v vseh prostorih, razen v veži s črno kuhinjo in shrambi. V cimru sta spala starša in trije najmlajši otroci (eden v špampetu in dva na kavču), eden je spal na divanu v kuhinji, dva v kamri, ostali pa v hiši. Hiša ni imela več jedilne mize v bogkovem kotu, pač pa je miza stala sredi hiše, ob stenah pa so bile tri postelje in en predalnik za obleko. Eno omaro za obleko so imeli še v cimru in eno v kamri. Večinoma so spali v mrzlih prostorih, saj so krušno peč kurili predvsem za peko kruha in le ob največjem

mrazu za ogrevanje prostorov. Topla je ostala še dva dni. V posteljah sprva še niso imeli žimnic, ampak cehte, napolnjene s koruznim ličkanjem. Tega je bilo potrebno vsako leto zamenjati, ker se je zdrobilo.

UMIVANJE IN ČIŠČENJE

Stranišče na štrbunk je bilo zunaj, precej oddaljeno, pri svinjaku in gnojišču. Ponoči so uporabljali nočne posode. Kopalnice niso imeli, pač pa so se enkrat na teden umivali v leseni kadi ali čeburu. Vodo so natočili iz kotlička v zidanem štedilniku. Vsak dan so se umili v lavorju in si očistili zobe. Tla so bila v vseh prostorih pokrita z deskami, ki so jih ribali enkrat na teden. To delo so opravljali tudi otroci.

POLJEDELSTVO

Doma so pridelali vse, razen soli, olja in sladkorja, kar so kupili. Sejali so pšenico, oves, ajdo, nekoč tudi lan. Sadili so koruzo, krompir, repo, kolerabo, zelje, peso, fižol in vse drugo, kar so potrebovali za svojo prehrano in za živali. Pridelke so shranjevali tudi v zasipnicah. Čez cesto so imeli vrt, kjer je rasla čebula, česen, solata, peteršilj in druga zelenjava, ki se rabi vsak dan. Tam so vzgajali tudi sadike in rastline za seme.

ŽIVINOREJA

Imeli so štiri do pet krav, včasih tudi kozo in enega ali dva konja. Konj je bil delovna sila za oranje, brananje in prevažanje s kmečkim vozom. Imeli so tudi prašiče, 20 kokoši in kasneje tudi zajce. Pri hiši so bili še pes in mački. Imeli so deset ali enajst odjemalcev mleka, vsako leto so prodali tudi dva prašiča. Pazili so na to, da so krave imele teleta v različnem času, da so imeli ves čas zadosti mleka za odjemalce. Teličke so zredili do 100 kilogramov, nato so jih prodali. Teličke ženskega spola so včasih pustili doma, da so nadomestile stare krave. Živine niso pasli, pač pa je bila ves čas privezana v hlevu.

OPUŠČANJE KMETOVANJA

Oče Leopold je delal na kmetiji skoraj do konca (umrl je leta 1999). Ko je leta 1996 gospodarjenje prevzel sin Roman Kos, je začel opuščati mlečno živinorejo. Namesto nje je nekaj časa redil samo bike. Ker pa so bile z njimi še večje težave, kot s kravami, je ukinitel tudi mesno živinorejo. Travnike je dal v najem, njive pa še danes uporablja kot praho in za gojenje pire na ekološki način.

Slika 64: Nova stanovanjska stavba stoji tik ob stari Markuzovi hiši. Okrog hiš poteka glavna vaška cesta.

Slika 65: Med novo stanovanjsko hišo in staro kmečko hišo, ki so jo v tem delu podrli, je le dober meter prostora.

9 ZAKLJUČEK

Z raziskovalno nalogo sva dobila vpogled v način življenja na Markuzovi domačiji pred petdesetimi in več leti. Zanimivo je, da so še pred nekaj desetletji živeli v stari kmečki hiši s črno kuhinjo in krušno pečjo. Posodobili so jo le toliko, da so zgradili novo kuhinjo, v kateri je bil zidan štedilnik. Vseeno pa življenje na tej domačiji ni bilo prav udobno, saj niso imeli kopalnice.

Posebno zanimivo je bilo raziskovati družinsko drevo prebivalcev Markuzove domačije in vesela sva, da nama je uspelo priti do ljudi, ki so gospodarili na tej domačiji pred tristo leti. Na Markuzovi domačiji so se v tem obdobju zamenjali trije priimki: Lastovc, Osolin in Kos. Lastovke so še danes stalne prebivalke te domačije, še več pa jih imajo pri sosedu, kjer se je do danes ohranilo hišno ime Gvastovc.

Z raziskovanjem sva pridobila veliko zanimivih izkušenj: vpogled v stare župnijske knjige v domžalskem župnišču, pregledovanje še starejših župnijskih knjig v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, kjer brez pomoči g. Blaža Otrina marsikaj ne bi znala prebrati, in ogled same stare Markuzove domačije z vsemi zgodbami, ki nama jih je zaupal Roman Kos. Zdaj veva tudi, kje dobiti karte starih katastrskih načrtov in kako lahko v elektronski evidenci Ellis Islanda poiščemo potnike, ki so prihajali v Ameriko pred sto in več leti.

Naloga kar kliče po nadaljevanju raziskovanja predvsem v Nadškofijskem arhivu, kjer bi sicer zamudnim iskanjem lahko našli še marsikatero podatke o ljudeh, ki so na Markuzovi domačiji živeli pred tristo in več leti. Verjetno bi s takim raziskovanjem prišli tudi do ugotovitve, da je neki Markus Lastovc dal hišno ime Markuzovi domačiji. Verjetno pa to ni bil Marko Lastovc, ki je živel pred tristo leti, ampak njegov dedek ali pradedek, saj so hišna imena nastala že v 16. stoletju. Zgodbe o življenju prednikov in načinu življenja pa bi lahko dopolnila tako, da bi se pogovorila še z brati in sestrami Romana Kosa, ki so še živi in imajo na življenje v Markuzovi domačiji vsak svoje spomine.

Če bi uresničili načrt o prestavitvi Markuzove domačije v Slamnikarski park ob stavbi Občine Domžale, kot je bilo že načrtovano, bi se zelo zanimive zgodbe o načinu življenja na tej domačiji ohranile. Meniva pa, da bi bilo še bolje, da Markuzova domačija ostane v Študi in da se njene zgodbe pripovedujejo na originalni lokaciji. Domačija ima zelo zanimivo lego, ob glavni vaški cesti in je tesno povezana z okoljem, ki jo obdaja. Sama stavbna dediščina je muzej na prostem, ki bi ga težko prenesli v drugo okolje, ne da bi izgubila na svoji originalnosti. Za spoznavanje zanimivosti pa v današnjem času prevoz ne bi smel biti problem. Upava, da sva odkrila vsaj delček iz bogate zakladnice zgodb, predmetov in enkratne stavbne dediščine Markuzove domačije. Škoda bi bilo, da take dragocenosti ne bi ohranili za prihodnje rodove.

10 LITERATURA IN VIRI

LITERATURA:

- Bernik, Franc: Zgodovina Fare Domžale, samozaložba, 1923, str. 302.
- Bernik, Franc: Zgodovina Fare Domžale, samozaložba, 1939, str. 154–155.
- Keršič, Irena: Oris stanovanjske kulture slovenskega kmečkega prebivalstva v 19. stoletju, Slovenski etnograf, letnik XXXIII – XXXIV, 1988 – 1990, Slovenski etnografski muzej, Ljubljana, 1991, str. 329–388.
- Prajs, Miha; Prajs, Špela: Fotografije iz Kofutnikove domačije v Srednjih Jaršah, raziskovalna naloga, Domžale, OŠ Rodica, 2018.
- Ravnikar, Tone (1986). Je Markuzova hiša v Študi najstarejša? V: Občinski poročevalec. Glasilo Socialistične zveze delovnega ljudstva občine Domžale. 4. 6. 1986. Leto XXV. Št. 9, str. 20.
- Roškar, Saša: Zgodba o slavniki na Domžalskem. Domžale, Komisija za turizem Občine Domžale, 2009, str. 35-36.
- Roškar, Saša; Kuzmič, Igor: Mesto Domžale, sprehod skozi prostor in čas. Domžale, Komisija za turizem Občine Domžale, 2006, str. 66-67.
- Roškar, Saša: Slavnikiarice Abroad and at Home, Ladies and Entrepreneurs, chapter 5, zbornik Going Places, Slovenian Women`s Stories on Migration, urednika Mirjam Milhalčič Hladnik, Jernej Mlekuž, University of Akron Press; November 1, 2013, str. 171–211.

PISNI VIRI:

- Rojstne in poročne matične knjige za Župnijo Mengeš za obdobje za 18. stoletje, Nadškofijski arhiv, Krekov trg 1, Ljubljana (ogled omogočil mag. Blaž Otrin, 7. 2. 2020).
- Status animarum za 19. stoletje za Študo št. 21, hišno ime Markuz, Nadškofijski arhiv v Ljubljani, Krekov trg 1, Ljubljana (ogled omogočil mag. Blaž Otrin, 7. 2. 2020).
- Status animarum Župnije Domžale za 20. stoletje, za Študo 21, hišno ime Markuza (ogled omogočil župnik Klemen Svetelj, 20. 1. 2020).

Dokumenti iz arhiva Romana Kosa:

- Dnevnik Tereze Kos od 8. junija 1929 do 10. oktobra 1929, njen naslov: Teresa Kos, 615 Lelington Ave., New York City, U. S. A. (hrani Roman Kos).
- Geburtsurkunde (rojstni list), Theresia Aubel, Der Landrat des Kreises Stein, Kreissippenamt, 6. 11. 1942 (opomba: mama Marije Erklavec).
- Geburtsurkunde (rojstni list), Mathias Kos, Der Landrat des Kreises Stein, Kreissippenamt, 6. 11. 1942.
- Heiratsurkunde (poročni list), Mathias Kos, Marianne Osolin, Der Landrat des Kreises Stein, Kreissippenamt, 25. 1. 1943.
- Heiratsurkunde (poročni list), Bartholomaeus Kos, Maria Erklavec, Der Landrat des Kreises Stein, Kreissippenamt, 6. 11. 1942.
- Sterbeurkunde (mrliški list), Marianne Kos, Der Landrat des Kreises Stein, Kreissippenamt, 6. 11. 1942.

USTNI VIRI

- Roman Kos, Slavnikiarski muzej v Domžalah: 4. december 2019 in 28. januar 2020 ter Markuzova domačija na Študljanski cesti 12 v Študi: 20. februar 2020.

SLIKOVNI VIRI

- Fotografije iz arhiva Romana Kosa.
- Metric projektiranje, oblikovanje in inženiring d. o. o., Šutna 9, 1241 Kamnik, Projektna dokumentacija, Posnetek obstoječega stanja, risbe in fotodokumentacija, odgovorna oseba projektanta: Damjana Črček, številka projekta: 019/08, številka izvoda 1, Kamnik, avgust 2008 (hrani Roman Kos).

ELEKTRONSKI VIRI IN LITERATURA:

- Evidenca Ellis Islanda (<https://www.libertyellisfoundation.org/passenger>) posredovala Saša Roškar, pregledala 25. 2. 2020.

- Franciscejski kataster za Kranjsko, 1823-1869, <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?id=23253>, 28. 1. 2020.
- Franciscejski kataster, <https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b>, 18. 1. 2020.
- Mesteje, <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=mesteje>, 11. 2. 2020.
- Indikacijska skica za k. o. 1963 – Študa iz leta 1868, <https://gis.gov.si/ezkn/>, 20. 2. 2020.
- Zemljiško-katastrski načrt iz leta 1868 za k. o. 1963 – Študa, <https://gis.gov.si/ezkn/>, 20. 2. 2020.
- Zemljiško-katastrski načrt iz leta 1952 za k. o. 1963 – Študa, <https://gis.gov.si/ezkn/>, 20. 2. 2020.
- Zemljiško-katastrski prikaz leta 2020 za k. o. 1963 – Študa, <https://gis.gov.si/ezkn/>, 20. 2. 2020.
- Fanči Šarf: Vrste ognjišč na Slovenskem in njih današnje stanje, Slovenski etnograf, letnik 16/17, 1963–1964, dostopno na <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-AAXJITKM/ea2633a6-5ffc-4cdd-b416-90e8b9eae736/PDF>, 20. 2. 2020.